

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Põhikooli mitme aine õpetaja õppekava

Carina Peet

„ÕPETAJA ON NAGU VALGUS“: TEGEVÕPETAJATE METAFOORID OMA ROLLI
KOHTA NING MUUTUS NENDES PIKIUURINGUS
magistritöö

Juhendaja: õpetajahariduse nooremteadur Pihel Hunt

Tartu 2020

Resümee

„Õpetaja on nagu valgus“: tegevõpetajate metafoorid oma rolli kohta ning muutus nendes pikiuuringus

On leitud, et see, kuidas õpetaja õpetamist ja enda tööd näeb, võib oluliselt mõjutada tema õpetamise praktikat. Läbi metafooride on õpetaja uskumusi oma rolli kohta uuritud nii õpetajakoolituse üliõpilaste kui ka tegevõpetajate hulgas, kuid uuritud ei ole korraga pikiuuringuna just tegevõpetajate seas. Töö eesmärgiks oli välja selgitada tegevõpetajate uskumused oma rolli kohta ja võimalikud muutused nendes pikiuuringus. Käesolevas töös koguti andmeid tegevõpetajatelt kahel korral. Andmeid analüüsiti kokku kolmel korral: esimese andmekogumise metafoorid, teise andmekogumise metafoorid ning kolmanda valimina analüüsiti esimese ja teise andmekogumise metafooride võrdlust. Tulemusi analüüsiti kuues kategoorias, milles ilmsid eriilmelised metafoorid. Tulemuste kaudu sai näha erinevaid uskumusi, mis õpetajatel enda rolli kohta esines. Esimese ja teise andmekogumise metafooride võrdlusel ei ilmnunud erilist muutust, kuna mitmed rollikategooriad jäid samaks.

Märksõnad: metafoor, professionaalne identiteet, uskumus, tegevõpetaja.

Abstract

„A teacher is like a light“: Teachers' metaphors about their roles and their change in longitudinal study

It has been found that the way a teacher sees their job as a teacher, can significantly change their teaching practice. Teacher beliefs about their role as a teacher have been studied through metaphors among student teachers and teachers. However, there have not been many longitudinal studies about teacher beliefs. The aim of this thesis was to study teachers' beliefs about their role and the possible changes in these beliefs using a longitudinal study. Data were gathered from teachers in two waves. Data were analyzed three times: first wave metaphors, second wave metaphors and lastly the results from first and second wave metaphors were analyzed longitudinally and compared. The results showed various metaphors, which were analyzed in six role categories. Different beliefs about teacher roles surfaced. The results did not indicate a significant change between the first and second wave metaphors, as many of the role categories remained unchanged.

Keywords: teacher beliefs, longitudinal study, metaphors, professional identity.

Sisukord

SISSEJUHATUS	4
1. TEOREETILINE ÜLEVAADE	5
1.1 Õpetaja identiteet	5
1.1.2 Õpetaja professionaalne identiteet	6
1.2. Õpetaja uskumused oma rolli kohta ning metafooride olemus.....	8
1.3 Varasemad uurimused Eestis, uurimiseesmärk ja -küsimused	11
2. METOODIKA	12
2.1 Valim	12
2.2 Andmekogumine.....	13
2.3 Andmeanalüüs	14
3. TULEMUSED	17
3.1 Esimese andmekogumise tulemused	17
3.2 Teise andmekogumise tulemused	23
3.3 Esimese ja teise andmekogumise tulemuste võrdlus	27
4. ARUTELU	29
TÄNUSÕNAD	35
AUTORSUSE KINNITUS	35
KASUTATUD KIRJANDUS	36

Sissejuhatus

Maailm, mis on pidevas muutuste keerises, eeldab õpetajatelt valmisolekut tulla toime erinevate ülesannetega, olla pidevas õppimisprotsessis ning ikka ja jälle tegeleda enesetäiendamisega. Kuna ühiskonnal on õpetajate jaoks tekkinud suurenenud ootused, siis tähendab see õpetaja jaoks pidevat valmisolekut oma teadmisi ja oskusi täiendada ning seejuures katsetada ka erinevate rollidega, et luua professionaalne identiteet, mis sobib alatasa muutuva keskkonna ning kontekstiga (Poom-Valickis & Löfström, 2014). Ka Eesti elukestva õppe strateegia 2020 toob välja, et “õpetaja ei ole 21. sajandil mitte infoallikas, vaid seoste looja ja väärtushoiakute kujundaja, kelle ülesanne on arendada õppijas kriitilist ja loovat mõtlemist, analüüsi oskust, ettevõtlikkust, meeskonnatööd ning kirjaliku ja suulise eneseväljenduse oskust” (Eesti elukestva õppe strateegia, 2020, lk 7). See tähendab, et õpetaja roll tänapäeval ei ole enam sama, mis näiteks sada aastat tagasi – see on pidevas muutuses ning väga mitmekülgne.

Tulenevalt õpetaja mitmekülgsest rollist on oluline tähelepanu pöörata sellele, millisena õpetaja ise oma rolli näeb, sest see võib oluliselt mõjutada tema õpetamist (Lin, Shein, & Yang, 2012). Veel täpsemalt – Uchida, Cavanagh ja Moloney (2019) rõhutavad, et just õpetaja uskumused enda rolli kohta on need, mis võivad mõjutada seda, kuidas ta klassis tööd teeb. Tähtis on õpetajana iseendast aru saada ning olla teadlik oma uskumustest ja arusaamadest õppimise ja õpetamise kohta, et õpetamine oleks mõtestatud (Poom-Valickis, 2009). Seega on oluline need uskumused nähtavaks teha.

Üheks võimaluseks õpetajate uskumuste nähtavaks tegemiseks on kasutada metafoore. Metafoor on tähendusülekanne, mis põhineb assotsiatsioonidel (Eesti keele käsiraamat, 2007) ning neid saab kasutada kui vahendeid, et uurida, kuidas õpetajad toovad enda identiteedi klassiruumi (Uchida *et al.*, 2019). Metafooride kaudu on õpetaja uskumusi oma rolli kohta uuritud õpetajakoolituse üliõpilaste (Hunt, 2014; Leijen, Kullasepp, & Ots, 2013; Pinnegar, Mangelson, Reed, & Groves, 2011) kui ka tegevõpetajate hulgas (Beijaard, Verloop, & Vermunt, 2000; Uchida *et al.*, 2019). Varasemad uurimused on näidanud, et õpetajate uskumused peegeldavad tihti õpetajatöö kohustusi, võimuküsimusi, autonoomsust, toetust ja usaldust (Bessette & Paris, 2020) ning on tihti seotud omaenda varasemate kogemustega õpilase rollis olles (Lin *et al.*, 2012). Viimase tulemuseni on jõudnud ka Poom-Valickis (2009), kes on välja toonud, et algaja õpetaja metafooris ei pruugi peegelduda veel päris *see õpetaja*, kuna nendes metafoorides võivad peegelduda hoopis õpilaste vaated enda õpetaja rollile. Peegelduda võivad ka need soovid või

ootused, millisena oleksid nad ise õpetajat näha soovinud. Selleks on oluline uurida tegevõpetajate metafoore. Samuti pole uuritud tegevõpetajate uskumusi nende rolli kohta metafooride kaudu pikiuuringuna. Käesolev töö püüab seda tühimikku täita. Selleks, et aru saada, kas reaalne elu, koolikultuur või õpetamise kogemus panevad tegevõpetajaid enda väärtusi ümber hindama (Lin *et al.*, 2012; Poom-Valickis, 2009) on siinses magistritöös tegevõpetajate metafoore lisaks vaadeldud ka longituudselt.

Järgnevalt antakse ülevaade õpetaja identiteedi ja professionaalse identiteedi kohta, vaadeldakse õpetajate uskumusi oma rolli kohta, metafooride olemust ja olulist ning tuuakse esile varasemad uurimused Eestis ja välismaal.

1. Teoreetiline ülevaade

1.1 Õpetaja identiteet

Arusaamaks õpetajate metafooridest ning uskumustest enda rolli kohta, tuleb kõigepealt aru saada õpetaja identiteedist, tema professionaalsest identiteedist ning uskumusest identiteedi osana. Identiteet on haridusteadustes üks olulisemaid mõisteid, kuid sellest hoolimata pole jõutud arusaamale, kuidas seda üheselt defineerida.

Valk (2003) on öelnud, et inimene loob ise enda identiteedi, mis on iseenesest mõtestatud ja seotud visioon iseendast. Tema sõnul on identiteedi sisuks vastus küsimusele “*Kes ma olen?*” (Valk, 2003) või „*Kes ma olen antud hetkel?*“ (Beijaard, Meijer, & Verloop, 2004). See küsimus aitab elus kogetavat mõtestada ja enda jaoks tähendusrikkaks muuta (Valk, 2003). Beijaard ja Meijer (2017) defineerivad õpetaja identiteeti vaadena endale kui õpetajale, võttes arvesse nii personaalseid kui ka professionaalseid faktoreid. Nad leiavad, et õpetajad omandavad oma identiteedi juba õpetajaks õppides, võttes arvesse seost õpetajakoolituse õpilase uskumuste ja haridusliku konteksti vahel, kuhu nad ennast paigutavad. Beauchamp ja Thomas (2009) sõnul saab identiteeti vaadelda mitte ainult personaalsest dimensioonist, vaid ka austusest professioni enda vastu, antud kontekstis just õpetaja professionaalsuse ja professionaalse identiteedi kaudu. Kagani (1992) sõnul on oluline meeles pidada, et õpetaja identiteedi aluseks on uskumused, väärtused ja hoiakud ning need kõik kujunevad kogemuste põhjal.

Valk (2003) leidis, et enda *minas* võib inimene eristada füüsilist, professionaalset, emotsionaalselt kui ka kultuurilist identiteeti. Tema sõnul on üks võimalus personaalse identiteedi määratlemiseks kirjeldada seda kui unikaalse osana inimese minakontseptsioonist,

kuhu võivad kuuluda kindlad detailid inimese eluloost ja kogemustest, hobidest ja enesetajust. Samas on leitud, et identiteedi vaatlemine mõlemalt poolt, läbi nii enese kui ka professionaalse, aitab selgemalt aru saada identiteedist õpetaja arengu kohta. Seega peetakse kombineeritud vaadet identiteedile oluliseks, tagades, et olemas on tasakaal õpetamise professionaalse ja personaalse dimensiooni vahel (Beauchamp & Thomas, 2009).

1.1.2 Õpetaja professionaalne identiteet

Kui inimene läheb tööle, areneb tal erialane identiteet, mistõttu tekivad tal uued hoiakud, oskused, kogemused ja teadmised, mis suunavad uut tasakaalu leidma (Beijaard *et al.*, 2004). Õpetajate professionaalset identiteeti on tõlgendatud erinevate autorite poolt mitut moodi. Viidatakse probleemile, et identiteeti mõistetakse erinevalt, eriti just seost identiteedi ja iseenda vahel ning professionaalse ja personaalse identiteedi ebaselgete tunnuste vahel. Ilmneb, et identiteedi selget definitsiooni ei ole kerge leida, kuid sellel on üldine arusaam, kui millestki mitmetahulisest ja dünaamilisest. On leitud, et professionaalse identiteedi kujunemise ja selle mõju uurimine on õpetaja töö ning õppimise kohapealt olulise tähtsusega (Beauchamp & Thomas, 2009). Professionaalse identiteedi kõrval räägitakse ka professionaalsest rollist, mida on mõtestatud kui institutsionaalselt ja subjektiivselt koostatud ootuste kogumit (Leijen *et al.*, 2013). Siinses töös, nagu käsitlevad seda ka Beijaard jt (2004), Beijaard jt (2000) ja Leijen jt (2013) mõistetakse professionaalse identiteedi all seda, kuidas indiviid (õpetaja) ennast ametialaselt määratleb.

Õpetaja professionaalse identiteedi uurimine muutus eraldiseisvaks valdkonnaks 1990ndatel aastatel. Selle valdkonna kujunemisest ning algusaastate põhilistest uurimustest on ülevaate teinud Beijaard jt (2004), kus nad jaotavad professionaalse identiteedi uuringud kolme kategooriasse: (1) uuringud, mille fookus on õpetajate professionaalse identiteedi kujunemisel, (2) uuringud, mille fookus on õpetajate professionaalse identiteedi omadustel ning (3) uuringud, kus professionaalset identiteeti esindatakse läbi õpetajate lugude. Nende uuringute süstemaatilisel läbitöötamisel leiti põhilised tunnused õpetaja identiteedi kohta:

- 1) identiteet kui dünaamiline ja pidevalt muutuv ja arenev fenomen;
- 2) identiteet hõlmab endas nii isikut kui konteksti ning see pole täielikult unikaalne;

- 3) õpetajate professionaalne identiteet koosneb ala-identiteetidest, mis viitavad erinevatele õpetaja kontekstidele ning suhetele (leiti, et õpetaja jaoks on oluline, et need ala-identiteedid ei oleks vastuolus ning oleksid tasakaalus);
- 4) õpetajate agentsus/toimevõime (*teachers' agency*) ehk õpetaja professionaalse identiteedi puhul on oluline aktiivsus – kuivõrd aktiivsed on õpetajad enda professionaalses arengus (Beijaard *et al.*, 2004).

Õpetaja professionaalse identiteedi alla kuulub arusaam sellest, mida tähendab olla õpetaja tänapäevases koolis, kus paljud asjad muutuvad tormakalt, ning kuidas õpetajad nende muutustega toime tulevad (Beijaard *et al.*, 2004), samas on õpetajad ise ka leidnud, et professionaalse identiteedi tähtsaks osaks on olla kursis uute arendustega (Beijaard *et al.*, 2000). Sellise vaatenurga alt on oluline pöörata tähelepanu õpetaja professionaalse identiteedi personaalsele poolele, kuna see, mis on leitud olevat relevantne õpetaja professionaalsele, eriti just kiirelt muutuvus hariduslikus valguses, võib tekitada konflikti selles, mida õpetajad isiklikult soovivad ning tajuvad sobivana. Sellised konfliktid võivad viia vastuoluni professionaalses identiteedis, kuna tema *personaalsus* ja *professionaalsus* on üksteisest liiga eraldatud (Beijaard *et al.*, 2004). Pillen, Den Brok ja Beijaard (2013) leidsid, et paljud algavad õpetajad peavad toime tulema pingetega, mis on seotud professionaalse identiteediga. Enda uurimuses tuvastasid nad 59 pingetüüpi, mis kategoriseeriti kolme gruppi: ülemineku roll õpilasest õpetajaks, konfliktid selle vahel, millist tuge soovitakse õpilasele pakkuda ning mida tegelikult pakutakse ning lisaks keeruline tee õppimaks õpetama. On leitud, et neid pingeid saadavad abitus tunded, frustratsioon ja viha. Nad sõnasid, et kui nende pingetega ei tegeleta, siis võib see õpetaja viia professionaalse identiteedi kriisini. Samas viidatakse nad pingete positiivsele aspektile, mis võib aidata identiteeti hoopiski kasvatada ja arendada. Beijaard jt (2000) mainivad, et õpetaja professionaalse identiteedi tähtsaks osaks on ka oskus läheneda probleemidele tundlikult, luua klassis vastav atmosfäär ning oluliseks peetakse ka seda, kui hästi õpilased ennast klassis tunnevad. Nad leidsid ka, et õpetaja ametialast tõhusust ja professionaalset arengut võib oluliselt mõjutada see, kuidas õpetaja enda professionaalset identiteeti tajub.

Uurimustest selgub, et õpetaja professionaalne identiteet hakkab arenema juba õpingute ajal ning sellel on mitmeid mõjutajaid (Ivanova & Skara-Mincāne, 2016). Näiteks on leitud, et suurema töökogemusega üliõpilased tunnetavad tugevamalt internaliseeritud professionaalset identiteeti (Leijen *et al.*, 2013), lisaks on täheldatud ka, et tulevase õpetaja professionaalse

identiteedi kujunemiseks on oluline õpingute käigus palju reflekteerida ning analüüsida, et kujuneks õpilasekeskne arusaam ja identiteet (Ivanova & Skara-Mincāne, 2016). Samade autorite tööst selgub toetussüsteemi olulisus, et arendada professionaalset kompetentsust. Ivanova ja Skara-Mincāne (2016) ning Poom-Valickis (2007) töödest ilmneb tõdemus, et õpetaja pädevuste kasv ja koolis õpetajana toimetulek on olulised mõjutajad positiivse eneseusu arenemisel ning oma tegevuse tõhususel, loomaks edasist positiivset fooni professionaalseks arenguks. OECD rahvusvahelise õpetamise ja õppimise uuringu TALIS 2018 (Taimalu, Uibu, Luik, & Leijen, 2019) tulemused näitasid, et õpetajate töörahulolu ja enesetõhusus on seotud tema professionaalse arengu ning professionaalset arengut toetavate tegevustega. Õpetajad, kes väitsid, et osalesid tegevustes, mis toetasid professionaalset arengut, olid oma tööga rohkem rahul ning tundsid kõrgemat enesetõhusust, võrreldes õpetajatega, kelle sõnul need tegevused õpetamispraktikat ei mõjutanud.

Kokkuvõtvalt saab öelda, et õpetaja professionaalne identiteet on see, kuidas õpetaja ennast ametialaselt määratleb. On leitud, et oluline tähelepanu peab minema õpetaja professionaalse identiteedi personaalsele poolele, vältimaks konflikte ning professionaalse identiteedi kriisi. Samuti on leitud, et professionaalne identiteet hakkab kujunema juba õpingute käigus ning algajatel õpetajatel on mitmeid professionaalsest identiteedist tulenevaid pingeid, millega ilmingimata tegelema peab.

1.2. Õpetaja uskumused oma rolli kohta ning metafooride olemus

Oletatakse, et õpetajate professionaalne identiteet on suuresti sõltuvuses tema uskumustest õpetaja professionaalse rolli erinevate aspektide kohta. On öeldud, et uskumused õpetaja-õpilase rolli kohta on õpetaja professionaalse identiteedi alustalad, mis mõjutavad tugevalt seda, kuidas nad õpetavad ning õpilastega suhtlevad (Beijaard & Meijer, 2017; Kagan, 1992).

Õpetajate uskumusi saab mõista kui implitsiitseid ehk peidetud arusaamu õppimise, klassiruumi, õpilaste ja õpetatava aine kohta. Kuna õpetajate uskumused on implitsiitsed, siis on nende uurimine raskendatud ja need võivad otsese küsimise korral jääda varjatuks (Kagan, 1992). Õpetajate uskumustest arusaamine on oluline juba enne seda, kui nad kooli tööle lähevad, kuna lahknevused võivad tekkida nende uskumuste ning uurimustel põhineva õppimise ja õpetamise kontseptsiooni vahel. Sellised pinged, kui neile tähelepanu ei pöörata ega tegeleta juba õpingutes,

võivad esile tuua sügavad personaalsed kriisid, koos professionaalse ebakindluse ja madala enesekindlusega (Beijaard & Meijer, 2017).

Üheks võimaluseks õpetajate uskumusi avada, on vaadelda neid läbi metafooride ning seda meetodit kasutatakse järjest enam (Martínez, Sauleda & Huber, 2001; Poom-Valickis, 2003; Poom-Valickis & Oder, 2013; Uchida *et al.*, 2019), kuna metafoorid annavad võimaluse mõista mingisugust nähtust, sõnastades selle mingi teise nähtuse kaudu (Lakoff & Johnson, 2011). Eesti keele käsiraamatu (2007) järgi on metafoor tähendusülekanne, mis põhineb assotsiatsioonidel. Metafoor on mingi sõna või väljendi kasutamine üle kantud tähenduses, millegi varjatud võrdlus. Kuna inimestel on raske aru saada abstraktsetest mõistetest, siis on metafoor keele ja mõtlemise vahend, mis aitab abstraktseid mõisteid kõrvutada konkreetsematega ning inimestele rohkem tuttavatega (Eesti keele käsiraamat, 2007). Metafoorid ei ole vaid kõnekujundid, need moodustavad olulise mõtlemise mehhanismi. Nii hariduses kui ka muudes teadustes, on uurijad ning praktiseerijad tihti alateadlikult juhindunud enda uurimusalaga seonduvatest piltidest ning metafoorilistest mõttemustritest, mida võidakse näha kui professionaalse teadmise arhetüüpi või professionaalse mõtlemise mõtteskeemi (*blueprints of thinking*) (Martinez *et al.*, 2001).

Metafoore saab kasutada kui vahendeid, et uurida, kuidas õpetajad toovad enda identiteedi klassiruumi (Uchida *et al.*, 2019) ning nende kaudu saab peegeldada kogemusi ja uskumusi õpetaja rolli kohta (Poom-Valickis, 2009). Identiteetidel võib olla kas negatiivne või positiivne mõju õpilastele ning nende õppimisele (Uchida *et al.*, 2019). Uuringutes õpetaja professionaalse identiteedi kohta on leitud, et läbi metafooride kaudu uuritud õpetajate uskumused oma rolli kohta võivad oluliselt mõjutada õpetajate käitumist ja tööd klassiruumis. Näiteks õpetaja, kes näeb ennast klassi ees kui *loomaaiatalitaja*, võib lastesse suhtuda hoopis teisiti, kui see õpetaja, kes näeb ennast kui *aednikku* (Uchida *et al.*, 2019). Metafoorid on õpetajakoolituses olulised, kuna nad tagavad vihjeid õpetamise ning õppimise kompleksesse maailma, andes seega võimaluse mõista tegevõpetajate personaalseid kogemusi. On ka leitud, et metafooride analüüs on oluline tööriist tõstmaks õpetajate teadlikkust enda rolli ning funktsiooni kohta koolis (Lin *et al.*, 2012). Positiivse küljena on ka märgitud, et metafooridega tegelemine pakkus uurimuses osalenud õpetajatele võimaluse peegeldada enda rolle õpetajatena, aru saada enda vaadetest õppimisele ja õpetamisele ning vabastada enda mõtlemist (Lin *et al.*, 2012). Samas on tähtis pöörata tähelepanu mitte ainult metafoorile endale, vaid ka metafoori põhjendusele, kuna ühes ja

samas metafooris võivad olla peegeldatud erinevad uskumused õpetaja rolli kohta (Poom-Valickis & Oder, 2013).

Välismaal on koostatud mõningaid uurimusi, kus on pikiuuringuna vaadatud õpetajate ning õpetajakoolituse õpilaste uskumusi, kuid üldiselt on pikiuuringuna käesolevale teemale keskendunud vähe. Näiteks koostati pikiuurimus esimese ja viimase aasta õpetajaks õppivate tudengite seas, kus vaadeldi, kuidas nende uskumused enda tulevase rolli kohta aastatega muutusid. Tulemustest selgus, et potentsiaalsete õpetajate uskumused jäid aastate vältel üsna sarnaseks ning õpingute käik nende uskumusi oluliselt ei muutnud (Vidovic & Domovic, 2019). Samuti on läbi viidud ka juhtumianalüüs, kus kahe aasta vältel paluti ühel ja samal õpetajal iga kuu kirja panna metafoorid enda töö kohta („*Õpetaja on nagu..., sest...*“). Kokku tuli 17 erineva tähendusega metafoori ning see võib viidata asjaolule, et õpetaja uskumused ja arusaamad õpetamisest muutuvad olenevalt kontekstist ning hetkeseisust. Juhtumianalüüsist selgus, et õpetaja vaated ning muutused õpetaja vaadetes ilmnevad kõige paremini läbi refleksiooni, mis omakorda viivad teadvustamiseni. Õpetaja personaalsete uskumuste avastamisel on metafooride kasutamisel äärmiselt oluline roll, kuna läbi metafooride on võimalik aru saada, kuidas mõtlemist struktureeritakse (Kesen, 2013).

Läbi uskumuste on uuritud ka õpetajate püsivust tööl, kuna koostatud on mitmeid uurimusi selle kohta, miks õpetajad töölt lahkuvad, kuid vähe on keskendunud sellele, miks õpetajad tööle jäävad. Tegevõpetajate uskumuste pikiuurimuses märgati, et õpetajad, kelle uskumused olid rohkem õpilasekesksed, jäid suurema tõenäosusega peale kolme aastast töötamist õpetajatöösse püsima kui õpetajad, kelle uskumused olid õpetajakesksed. Lisaks tuuakse välja, et õpetajate uskumused õpetamise kohta olid õpetajakesksed, kuid uskumused õppimise kohta olid õpilasekesksed (Wong & Luft, 2015).

Kokkuvõtvalt saab öelda, et kirjandusest ilmneb õpetaja uskumuste oluline roll ning asjaolu, et need mõjutavad oluliselt seda, kuidas õpetaja enda tööd teeb ning millised suhted tal õpilastega on. Seetõttu on oluline uurida, millised uskumused õpetajatel on, et need oleksid kooskõlas pedagoogiliste praktikate ning juhtkondadega, et õpetajal ei tekiks stressi ning lahknevusi. On leitud, et läbi metafooride saab edukalt aimu saada õpetajate uskumustest ning hoiakutest.

1.3 Varasemad uurimused Eestis, uurimiseesmärk ja -küsimused

Varasemates uuringutes on leitud, et see, kuidas õpetaja õpetamist ja enda tööd näeb, võib oluliselt mõjutada tema õpetamise praktikat (Beijaard *et al.*, 2000; Lin *et al.*, 2012). Väärtuste teadlik või alateadlik kujundamine õpilastes saab alguse enda mõtlemisest ning selleks, et õpetajad enda tööd teadlikult ja süvitsi uuriksid, on oluline aru saada ning mõista uskumusi ja arvamusi õpetamise kohta (Poom-Valickis, 2009).

Eestis on uuritud õpetajakoolituse üliõpilaste uskumusi õpetaja rolli kohta (Hunt, 2014). Uurimuses leiti, et potentsiaalsete õpetajate uskumused õpetaja rolli kohta on eelkõige positiivsed ning tulevased õpetajad tajuvad õpetajarolli eelkõige pedagoogina. Tööst ilmses ka asjaolu, et potentsiaalsed õpetajad tajuvad koostööd hariduse erinevate osapooltega väheselt esindatuna. Olgugi, et tulevased õpetajad tajusid õpetajarolli pigem positiivsena, toodi töös välja, et uskumuste negatiivsed aspektid võivad takistuseks saada tööle minekul. Varasemalt on uuritud ka õpetajakoolituse tudengite arusaamu õpetamisest ja iseendast kui õpetajast (Rätsep, 2016). Tööst selgus, et õpetajakoolituse üliõpilased näevad õpetajatöös, töökeskkonnas, õpetamises ning õpilastes väärtust. Õpetajaks õppivate tudengite arusaam õpetaja rollist oli mitmekülgne ning samuti tajuti üliõpilaste arusaamade muutumist õpetaja rolli kohta õpinguaja jooksul.

Eestis on uuritud ka õpetaja professionaalset identiteeti ning selle kujunemist õpetajakoolituse esmaõppes, kus leiti, et professionaalse mina-positsiooni sagedasema kasutamisega seostub suurem töö- ja õppimiskogemus. Samuti selgus uurimise käigus, et olenemata personaalse ja professionaalse identiteedi integreerimise vajalikkusest edukaks toimetulekuks õpetajana, tundsid uuringus osalejad, et need aspektid ei olnud erialases ettevalmistuses piisaval määral toetatud (Leijen & Kullasepp, 2013). Lepik, Elvisto, Oder, ja Talts (2013) uurisid tegevõpetajate uskumuste tüüpfaktoreid ja struktuuri. Nende tööst tulid välja kaks uskumustega seonduvat dimensiooni - esimeseks toodi välja konstruktivistliku õpikäsitusega seonduv dimensioon (aktiivne teadmiste konstrueerimine, uurimine, arutelud) ning teisena traditsionalistliku ehk teadmiste ülekandega seostuv õpikäsitus, kus põhirõhk on teadmiste omandamisel ja vilumuse saavutamisel. Töö käigus eeldati, et ühel dimensioonil on negatiivne ning teisel positiivne kuvand, kuid leiti, et need dimensioonid pigem täiendavad üksteist ning õpetajad ei lähtu enamasti vaid ühest dimensioonist.

Läbi metafooride on õpetaja uskumusi oma rolli kohta uuritud õpetajakoolituse üliõpilaste (Hunt, 2014; Leijen *et al.*, 2013; Pinnegar *et al.*, 2011) kui ka tegevõpetajate hulgas (Beijaard *et*

al., 2000; Bessette & Paris, 2020; Uchida *et al.*, 2019), kuid vähe tähelepanu on pööratud tegevõpetajate uskumustele pikiuuringu põhimõttel. Käesolev töö keskendub just tegevõpetajate metafooridele ning õpetajate uskumustele enda rolli kohta. Selleks, et aru saada, kas reaalne elu, koolikultuur või õpetamise kogemus panevad tegevõpetajaid enda väärtusi ümber hindama (Lin *et al.*, 2012; Poom-Valickis, 2009) on siinses magistritöös tegevõpetajate metafoore lisaks vaadeldud ka pikiuuringuna. Sellest tulenevalt on töö eesmärk välja selgitada tegevõpetajate uskumused oma rolli kohta ja võimalikud muutused nendes pikiuuringus. Töö autor sõnastas vastavalt eesmärgile ka töö uurimisküsimused:

1. Millised on tegevõpetajate uskumused enda rolli kohta?
2. Kas ning milliseid muutusi esineb tegevõpetajate uskumustes pikiuuringus?

2. Metoodika

2.1 Valim

Magistritöös uuriti tegevõpetajaid ning kasutati pikiuuringu „*Õpetaja emotsionaalne tervis ja sellega seotud tegurid*“ (Õpetaja emotsionaalne tervis..., 2020) raames kahel korral kogutud andmeid (märts-aprill 2017), millest moodustusid kaks valimit. Kolmanda valimina võrreldi esimese ja teise andmekogumise metafoore pikiuuringuna. Kutse uuringus osalemiseks saadeti 405 Eesti kooli. Tabelis 1 on toodud ülevaatlik kokkuvõte kolme valimi kohta.

Tabel 1. Esimese, teise ja kolmanda valimi kokkuvõtvad andmed.

	Esimene valim	Teine valim	Esimese ja teise valimi võrdlus
Õpetajate keskmine vanus (SD)	45 (11,7)	47 (11,5)	44 (10,3)
Õpetajate keskmine töökogemus aastates (SD)	19 (12,7)	20 (12)	20 (11,2)
Metafoore kokku	276	164	39

Esimene andmekogumine. Uuringus osales kokku 467 tegevõpetajat, kellest kõik ei vastanud kogu uuringus kasutatavale küsimustike kogule. Antud töös kasutati uurimuse ühest osast tulenevaid andmeid ehk õpetaja ameti kohta käivat metafoori, mille esimesele andmekogumisele vastas 327 õpetajat, kuid peale andmete korrastamist jäi lõplikku valimisse 276 metafoori, millest moodustus käesoleva töö esimene valim. Esimeses andmekogumises olid

vastajad vanuses 21-75, ($M=45$, $SD=11,7$) ning tööstaaž vahemikus 1-52 aastat ($M=19$, $SD=12,7$).

Teine andmekogumine. Teise andmekogumise metafooride osale vastas 235 tegevõpetajat, kuid peale andmete korrastamist koosnes lõplik ehk teine valim 164 metafoorist ning vastajate vanus varieerus 21-71 aastani ($M=47$, $SD=11,5$), tööstaaž ühest aastast kuni 48 aastani ($M=20$, $SD=12$).

Selleks, et võrrelda esimese ja teise andmekogumise tulemusi, tekitati ka kolmas valim. Kuna teises andmekogumise osalejad ei pruukinud olla samad, mis esimeses, siis võeti kolmanda valimina välja need tegevõpetajad, kes vastasid mõlemale küsimustikule ($n=48$) ning kolmas valim koosnes 39 metafoorist. Seetõttu oli töös kolm erinevat valimit, mille kokkuvõtvad andmed on esitatud tabelis 1. Küsimustikule vastanud tegevõpetajate seas olid esindatud kõik maakonnad, enim vastajaid oli Harju- ja Tartumaalt.

2.2 Andmekogumine

Töös kasutati pikiuuringu „*Õpetaja emotsionaalne tervis ja sellega seotud tegurid*“ raames kogutud esimese ja teise andmekogumise andmeid (märts–aprill 2017), mille viisid läbi Tartu Ülikooli haridusteaduskonna instituudi vastavad uurijad (Õpetaja emotsionaalne tervis..., 2020).

Käesolevas magistritöös kasutatakse ühte osa mahukamast uurimusest, kus uuriti tegevõpetajate depressiooni ja ärevuse sümptomaatikat, läbipõlemist, stressiga toimetulekut ning õpetajate uskumusi oma rolli kohta. Andmekogumisel kasutati veebipõhist anonüümset küsitlust, mis viidi läbi Kaemuse keskkonnas. 405 Eesti kooli said üldmeilile kutse uuringus osalemiseks. Kutses oli küsimustiku link koos infoga uurimuse kohta ning palve kutsuda uuringusse osalema kooli õpetajad. Lisaks jagati küsimustiku kodulehekülge sotsiaalmeedias (Õpetaja emotsionaalne tervis..., 2020). Küsimustikud olid eestikeelsed ning enamikul vastajatel kulus selle täitmiseks alla tunni. Küsimustikule eelnevalt esitati osalejatele info ka uuringu üldise eesmärgi kohta ning vastajatele kinnitati saadud andmete anonüümne käsitlemine. Õpetajatele anti ka võimalus loobuda uuringus osalemisest. Töö autor uuris ainult ühte küsimust kogu küsimustikust ning andmekogumise instrumendina kasutati lõpetamata lause meetodit, kus õpetajatel paluti lõpetada lause: “*Õpetaja on nagu...*” ning lisada sellele põhjendus. Lõpetamata lause meetodi abil on võimalik tuua välja uskumused (Holaday, Smith, & Sherry, 2000). Teise andmekogumise andmed saadi samamoodi, nagu esimese omad. Kahe andmekogumise analüüsiks pikiuuringu

põhimõttel, viidi andmed kokku SPSS programmi abil, mis kasutas kokkuviimiseks vastajate moodustatud koodi. Vastajad moodustasid koodid etteantud juhise järgi. Kood moodustati järgnevalt: ema neiu põlvnenime kaks esimest tähte (nt Naat: na), enda sünnipäev (nt 8.05.1979: 08 või 13.06.1980: 13), enda eesnime kaks viimast tähte (nt Maarja: ja), vendade arv (ei ole vendi: 00, 1 vend: 01).

2.3 Andmeanalüüs

Käesolev magistritöö on tehtud deduktiivse kontentanalüüsi põhimõttel ning siinseid andmeid analüüsitakse kasutades eelnevalt väljatöötatud kategooriaid (Ezzy, 2002). Magistritöös on kombineeritud nii kvantitatiivse kui ka kvalitatiivse analüüsi meetodeid. Andmete korrastamine, töötlus ning kategoriseerimine toimus Excelis. Andmete kättesaamisel alustati esmalt nende korrastamisega. Kui andmed olid korrastatud, sai hakata neid kategoriseerima, selleks kasutati õpetajate metafooride manuaali (Löfström, Poom-Valickis, & Hannula, 2011).

Kategoriseerimise käigus jäeti välja ühesõnalised metafoorid. Andmeanalüüsi aluseks kasutati õpetajate metafooride manuaali (Löfström *et al.*, 2011), mis toetub Beijaardi jt (2000) identiteetide uurimise meetodile. Löfströmi jt (2011) soovitusel kohaselt tuleks metafoori analüüsida koos selle põhjendusega, kuna metafoor üksinda võib väljendada mitmeid erinevaid tähendusi. Beijaard jt (2000) järgi jagunevad õpetajate rollid ainespetsialistiks, didaktikuks või pedagoogiks. Löfström jt (2011) lisasid nendele juurde lisaks kaks kategooriat: enesekohased metafoorid ning kontekstuaalsed metafoorid. Lisaks võib ühe analüüsiühiku sees ilmuda rohkem kui ühe rollikategooria elemendid ehk hübriidid. Seega on käesolevas töös analüüsimiseks kokku kuus rollikategooriat, mis oma põhiliste tunnuste ja näidetega on esindatud tabelis 2. Näidete juures on edaspidi vastavalt rollikategooriale ka selle lühend.

Tabel 2. Kuus rollikategooriat (Löfström *et al.*, 2011) koos tunnuste ning näidetega.

Rollikategooria	Tunnused	Iseloomustav metafoor koos põhjendusega
Ainespetsialist (AS)	Fookus on õpetaja teadmistel, ainekesksusel, detailidel ning vastuste olemasolul, tarkusel.	<i>Õpetaja on nagu Google, kes kõike võiks teada või vähemalt teada, kust vastuseid leida (AS).</i>
Didaktik (D)	Fookuses on õppimine ning erinevate meetodite kasutamine, õpilaste juhendamine ning	<i>Teejuht, kes aitab lapsel leida õige teeotsa ja leida andeid eneses, kuidas ta seda teeb ja</i>

	suunamine teadmiste poole, õpiprotsess ning õpikeskkond.	<i>kasutab, on igaihe enda valik (D).</i>
Pedagoog (P)	Fookus toetusel ja kasvatusel, vanemlikul hoolitsusel ja hoolimisel, täisväärtuslikul arengul, usalduslikel suhetel, eeskujuks olemisel ning suhtlemisel.	<i>Hea haldjas, kes on kursis oma õpilaste toimetamisega ja püüab teha kõik selleks, et nad ennast paremini tunneksid ja saavutaksid oma eesmärged (P).</i>
Enesekohane (EK)	Fookuses on õpetaja isiksus ning see, milline ta inimesena/õpetajana on.	<i>Kaamelist vedur: kaamel on see, kes igas olukorras kõik raskused välja kannatab ja vedur, et suudab alati jääda eestvedajaks ja positiivseks nagu mingi igiliikur (EK).</i>
Kontekstuaalne (K)	Fookuses on õpetaja töö, töökeskkond või töökeskkonna karakteristikud. Siia alla käivad metafoorid, mis iseloomustavad õpetaja sotsiaalset, füüsilist või korralduslikku keskkonda.	<i>Orav rattas, sest tõesti ei ole koolis olevate sageli esinevate probleemide tõttu tunda end rahuliku ja puhanuna (K).</i>
Hübriid (H)	Siis alla kuuluvad metafoorid, milles peegeldusid vähemalt kahe rollikategooria tunnused.	<i>Hunt kriimsilm, kellel on 9 ametit - aineõpetaja, psühholoog, eripedagoog, suhtlemisnõustaja, konfliktide lahendaja, toetaja, näitleja, organiseerija, kloun jne. Kahjuks on läbipõlemiseoht väga suur, sest inimvõimel on piirid (AS, P, EK).</i>

Analüüsimise käigus jäeti välja need metafoorid, mis olid ühesõnalised, neil ei olnud selgitust ning polnud aru saada, mida vastaja selle all mõelnud on (*poi, lohe, tõukekelk*). Analüüsimiseks jäeti alles siiski need ühesõnalised või selgituseta metafoorid, mille puhul on aru saada, millist kategooriat metafoor ilmestas (*maa sool, hunt kriimsilm*). Samamoodi tegutseti ka teise laine puhul, kus korrastati andmed, jäeti välja metafoorid, mis olid kas ühesõnalised, arusaamatud või ilma selgituseta. Huvitavamad metafoorid, mis tööst välja jäid kahe laine kohta: *elektrijänes, hobune, kantseldaja, karp šokolaadikomme, kiirrong, lohe, looja, paiskvili, poi, rätsep, tungal, kass, maailm, jumal, kala*.

Tulenevalt kodeerimisjuhendist (Löfström *et al.*, 2011) pidi iga analüüsiühiku puhul otsustama, millist rollikategooria tunnust ühik sisaldas ning vastavalt sellele jaotama need ühikud

kategooriatesse. Kui ühik sisaldas kahte või enam elementi, siis pidi otsustama, kas neil on võrdne osakaal ning vastavalt sellele jaotama need kas mõlemasse või kõikide sobilike kategooriate alla. Autor kodeeris igat analüüsiühikut kahendkoodis (0;1) iga kategooria puhul, saades niimoodi viiekohalise kahendkoodi (nt 0 0 1 0 0). Osadel ühikutel oli üks "1" enda koodis, kuid hübriidkategooria puhul oli neid kas kaks või enam (nt 0 1 0 0 1). Järgmiseks anti vastavalt kuuele metafoori kategooriale väärtused AS=1; D=2; P=3; EK=4; K=5; H=6, et minna järgmise sammu juurde, milleks oli kvantitatiivne analüüs. Tabelis 3 on toodud viiekohalise kahendkoodi näide analüüsiühikute kodeerimisest rollikategooriate järgi.

Tabel 3. Analüüsiühikute kodeerimise näide

Metafoor põhjendusega	Kategoriad					Tulemus
	AS	D	P	EK	K	
<i>Kaisukaru, kes loob turvalise ja meeldiva õhkkonna, et lapsed saaksid õppida (P).</i>	0	0	1	0	0	3 (pedagoog)
<i>Käsn, kes peab kõik laste mured ja rõõmud endasse võtma, aga samas peab kõik oma oskused ja tarkused välja andma (H).</i>	1	0	1	0	0	6 (hübriid)

Reliaabluse hindamiseks kodeeris töö autor andmed kaks korda (2019 juulis, 2020 jaanuaris). Töö autor kasutas ka kaaskodeerijat, kes kodeeris 10% hübriidi kategooria metafooridest, kuna nende juures oli töö autoril kõige keerulisem otsustada, milliste kategooriate tunnused metafooris esinevad. Kaaskodeerija oli vastav ekspert ning kaaskodeeris 2019 juulis. Kaaskodeerimisel eksperdiga kattus oluline osa, esines üksikuid erisusi. Peale esimese ja teise andmekogumise metafooride kodeerimist, oli järgmiseks sammuks kahe andmekogumise metafooride analüüs. Selleks pandi mõlemad andmekogumise metafoorid SPSS programmiga kokku ning leiti need tegevõpetajad, kes osalesid nii esimeses kui teises andmete kogumises. Peale andmete korrastamist ning ilma põhjenduseta metafooride eemaldamist jäi kolmandasse valimisse alles 39 tegevõpetaja metafoorid, mida sai töö autor analüüsima ning omavahel võrdlema hakata. Töö autor võttis võrdlemise aluseks Löffströmi jt (2011) kuus rollikategooriat ning kategoriseeris vastavalt sellele, kas ja kuidas metafoori elemendid muutusid. Kõigepealt vaadati, millistel metafooridel jäi rollikategooria esimeses ja teises andmekogumises samaks. Teiseks vaadati neid metafoore, milles oli nähtav mingi muutus. Kolmandaks võrreldi, milline

muutus toimunud oli – kas oli lisandunud mingi rollikategooria, kas mingi rollikategooria oli ära kadunud või kas rollikategooria oli täielikult muutunud. Tabelis 4 on välja toodud näide kahe andmekogumise metafoori võrdlemisest, kus esimesel korral kategoriseeriti tegevõpetaja metafoor ainespetsialisti rollikategooriasse, kuid teisel andmekogumisel kadus ära ainespetsialisti kategooria tunnus ning asendus pedagoogi ja enesekohase rollikategooria elemendiga. Peale andmetöötlust oli järgmiseks sammuks tulemuste kirjutamine. Tulemuste kirjutamisel muutis töö autor mõningate metafooride kuju (kirjavahemärgid, kirjavead, üleliigsed või puuduvad tähed).

Tabel 4. Näide kahe laine võrdlusest

1. Laine metafoor					2. Laine metafoor				
<i>Õpetaja on nagu Google, kes kõike võiks teada või vähemalt teada, kust vastuseid leida (AS).</i>					<i>Õpetaja on nagu hunt kriimsilm oma 7 ametiga. Alustades sellest, et õpilastele on vajalik edastada mingid teadmised, peab õpetaja olema ema, isa, koristaja, psühholoog, probleemide lahendaja, sõber, abistaja, suunaja jne (H).</i>				
	Kategooriad					Kategooriad			
AS	D	P	EK	K	AS	D	P	EK	K
1	0	0	0	0	0	0	1	1	0

Töö autor sai andmed anonüümselt ning andmetes ei kajastunud õpetajate nimed ega muud isikuandmed. Tegevõpetajatel oli küsimustiku täitmine vabatahtlik ning neile selgitati eelnevalt andmete kasutamise anonüümsus.

3. Tulemused

3.1 Esimese andmekogumise tulemused

Esimese uurimisküsimusega sooviti teada saada, millised on tegevõpetajate uskumused enda rolli kohta. Esimeses valimis analüüsiti kokku 276 metafoori. Tabelis 5 on välja toodud esimese andmekogumise kategooriate jaotus.

Tabel 5. Esimese andmekogumise kategooriline jaotus

Rollikategooria	Metafooride arv	Metafooride protsent kogu valimist
Ainespetsialist	12	4%
Didaktika	23	8%
Pedagoog	67	24%
Enesekohane	78	28%
Kontekstuaalne	7	2%
Hübriid	89	32%

Järgnevalt esitatakse esimese laine saadud tulemused vastavalt kuuele kategooriale. Tulemustes antakse ülevaade saadud rollikategooria iseloomustusest, sellest, milliseid uskumusi saadud metafoorid peegeldavad ning lisaks on tulemused ilmestatud tekstinäidetega. Töö autor on tekstinäidete ilmestamisel kasutanud sulgudes rollikategooriate lühendeid.

Ainespetsialisti metafoorid. Võrreldes teiste kategooriatega, tekkis esimese andmekogumise ainespetsialisti kategooriasse kuuluvaid metafoore tunduvalt vähem. Kokku kuulus ainespetsialisti kategooriasse 12 (4%) metafoori. Ainespetsialisti kategooriasse kuuluvad metafoorid kirjeldasid õpetajat kui kedagi, kelle jaoks on põhilised just teadmised, oskused ning nende edasiandmine. Oluliseks peetakse detaile ning teadmiste pagasit. Selles kategoorias on õpetaja keegi, kellel on alati vastused olemas. Metafoorid mainitud kategoorias on eriilmelised ning väga suurt korduvust nende osas ei ole. Teistest enam mainiti metafoori *õpetaja kui raamat* ning *õpetaja kui Google*.

Raamat - omab teadmisi, mida annab edasi.

Tegevõpetajate metafooridest peegeldus, et õpetaja peab olema kõiketeadja, omama kõiki vastuseid ning need vastused peavad olemas olema kiirelt.

Õpetaja on nagu Google, kes kõike võiks teada või vähemalt teada, kust vastuseid leida.

Vastajate metafooridest peegeldusid rohkem välja õpetajate enda töö ja vajalikud tegevused, vastustest ei peegeldunud õpilaste enda vastutus ega osapool õppimisprotsessil.

Oluline rõhk on õpetajate tarkusel ning teadmistel, mida õpilastele edasi tuleb anda (*teadmiste laegas, teadmiste kaev*).

Õpetaja on nagu tööriüga põllumees - külvab ja külvab oma tarkuseteri, aega laiselda ei ole, sest külviaeg saab ruttu läbi, seejärel aga jääb hoolega saaki ootama.

Õunapuu. Mida tugevamad ja laiemad on juured (teadmised ja oskused) seda rohkem on õisi (õnnelikke õpilasi).

Didaktiku metafoorid. Võrreldes ainespetsialisti metafooride kogumit didaktiku omadega, leidus viimast mõnevõrra rohkem (n=23, 8%). Vastustest tulenevalt on didaktiku kategooriasse kuuluvad metafoorid seotud õppeprotsessiga, õppimise suunamise ja abistamisega ning õpikeskkonna loomisega. Levinumad metafoorid selles kategoorias on *teejuht* ja *teeviit*, mida mainiti mitmel korral erinevate selgituste kaudu. Õpetajat kirjeldati kui kedagi, kes suunab õpilasi teadmiste, iseenese leidmise ja erinevate võimaluste poole.

Teejuht, kes aitab lapsel leida õige teeotsa ja leida andeid eneses, kuidas ta seda teeb ja kasutab, on igaiühe enda valik.

Didaktiku metafoorides peegeldub olulisel kohal õpetaja suunav ja toetav roll ning vastajate jaoks on õpetaja keegi, kes näitab õpilasele teed, kuid ei seisa tee peal ees. Selles kategoorias nähakse õpetajat kui õpikeskkonna loojat, motiveerijat ning toetajat. Tegevõpetajad leidsid, et õpetaja peab kätte andma õige vahendi ning suuna, kuid õpilane peab ise olema see, kes vajalikud sammud teeb.

Karjane, peab õpilasi tagant utsitama, mitte nendel ees seisma.

Tasakaalukas teejuht, sest ta annab juhiseid ja õpetusi, kuid peab seda tegema nii, et õpilane käiks oma teed ise ja teeks otsuseid ise.

Didaktiku metafoorides on olulisel kohal loomingulisus, mis peegeldus vastajate seas kunstniku metafoorina. Kunstniku metafooris ilmnis tõdemus, et õpetaja on keegi, kes valib õpetamiseks vajalikud vahendid ning kellel on osaline vabadus vormida õpilased enda käe järgi.

Kunstnik, tal on osaline loominguline vabadus vormida õpilastest imelised kunstitööd

Didaktiku metafoorides peegeldus ka okastraadi/karjakoera metafoor, mis vihjab klassis suunajale või teenäitajale, kuid on seejuures autoriteet ning õpetamise vältel peab klassis säilitama ka distsipliini.

Karjakoer, sest peab oma töös juhtima õpilasarühmi ühes kindlas suunas. Vajadusel ka haugatab.

Pehme okastraat Tuli esimesena pähe. Ehk seepärast, et ta peab karja suunama toetaval moel vajalikus suunas. Hoidma ohjes ja vajadusel okkaid näitama.

Pedagoogi metafoorid. Pedagoogi metafoore oli 67 (24%). Pedagoogi metafooride fookus seisneb kasvamisel/kasvatamisel, hoolimisel, usaldusel, inimlikkusel ning toetusel. Need metafoorid peegeldasid soojust ja häid suhteid nii laste kui ka lastevanematega, abivalmidust, vanemlikkust ning sõbralikkust. Oluline on inimese terviklik arenemine ja kasvamine,

kommunikatsioon ja üleüldine olemasolu lapse jaoks. Metafoorid, mida selle kategooria puhul enam kasutati, olid *aednik*, *lapsevanem* (tihti *ema*), *päike* ning *majakas*. *Aedniku* metafoori puhul on välja toodud, et õpetaja ülesandeks on õpilasi toetada, kasvatada, nende eest hoolitseda ning õpilastesse võrdselt suhtuda ja nendega usaldusväärseid suhteid luua.

Aednik, kes külvab, idandab, kasvatab, kastab, väetab, vajadusel rohib, kärbib, poogib, teeb umbrohutõrjet, juurib välja ja kui kõik hästi läheb, siis korjab saaki ning naudib vilju veel aastaid.

Sarnase kuvandi aedniku metafoorile annab ka vihma metafoor, kus peegeldub samuti kasvamine ning kasvatamine:

Vihm, kes kastab ja kasvatab noort taime ja vajadusel kustutab teiste tekitatud tulekahju.

Pedagoogi rolli juures tajuti väga olulisena eeskujut, headust ja hoolitsemist. Tegevõpetajad leidsid, et õpetaja peab lapsele olema tihti teiseks perekonnaliikmeks (*ema*, *õde*, *sugulane*), kes lapse eest hoolt kannab ning tema tegemistel silma peab hoiab. Teistest enam mainiti õpetajat kui teist ema või head sõpra.

Õpetaja on nagu ustav sõber - temalt saad alati head nõu ja ta ei jäta sind kunagi hätta.

Õpetaja on nagu teine lapsevanem. Paljudel tänapäeva õpilastel on "katkised kodud" ning üha enam õpilasi otsib õpetajast endale eeskujut.

Suur õde, kes soovib oma väikestele õdedele, vendadele näidata kõike seda, mida maailm võib pakkuda. Hoolitsedes, et nad ei saaks haiget, et keegi neid ei kiusaks. Kutsudes heasoovlikult korralt, kui selleks on vajadust.

Paljudest metafooridest ning nende põhjendustest peegeldus usaldus, kaitstus ning hoolitsus, kus tegevõpetajad leidsid, et lapsi tuleb kaitsta ning turvata, nende eest hoolt kanda, kui keegi teine seda ei tee. Oluliseks märksõnaks selle rolli juures oli turvalisus ja soojus ning õpetaja ülesanne tekitada õpilastele turvaline keskkond ning usaldusväärne ja soe suhe.

Kaisukaru, kes loob turvalise ja meeldiva õhkkonna, et lapsed saaksid õppida.

Puu - kaitseb, turvab, valvab, peidab, kosutab ja aina kasvab...

Olulisel määral mainisid tegevõpetajad, et õpetaja on kui *päike*, kes õpilastele valgust ning soojust annab. *Päikese* metafoori juures mainiti tihti ka kasvatamise ja kasvamise olulisust, mis pedagoogi rolli üheks olulisemaks märksõnaks oli. Vastajad leidsid, et õpetaja kui päike toetab, suunab ning aitab õpilastel kasvada ja areneda täisväärtuslikeks inimesteks.

Päike, kes annab valgust. Oma väljastatava energiaga näitab teed oma õpilastele, paitab ja soojendab nende hingi.

Enesekohased metafoorid. Enesekohased metafoorid ei keskendunud otseselt õpetamisele ega õpilastele. Selle kategooria metafoorid on rohkem seotud õpetaja endaga ning sellega, mida õpetamine tema kui indiviidi jaoks tähendab. Kokku oli selliseid metafoore 78 (28%). Fookuses oli õpetaja isiksus ning selle kategooria levinumad metafoorid olid *maa sool*, *käsn* ning *kameeleon*. Enesekohastest metafooridest peegeldus õpetajate võimekus või vajadus kõike endasse koguda ning samal määral seda ka endast välja lasta. Selle nähtust ilmestab kõige paremini käsna metafoor:

Käsn, mis imeb endasse ja annab endast kõik välja.

Enesekohased metafoorid olid üsnagi eriilmelised ning kordusidki üldiselt vaid *maa sool*, *käsn* ning *kameeleon*. Ülejäänud metafoorid olid värvikad ning igaüks omamoodi. Väga palju kirjeldati seda, mida ühiskond ning lapsevanemad õpetajatelt ootavad ning just enesekohastes metafoorides väljendus kõige tihemini ka negatiivne toon:

Uksematt, kuhu vanemad oma jalgu pühivad.

Tühjaks pigistatud sidrun. Kõik tahavad vitamiine sada.

Tihti leidsid tegevõpetajad, et õpetaja peab olema justkui üliinimene, kellel peab olema suutlikkus kõigega toime tulla. Enesekohastest metafooridest peegeldusid tihti õpetajatele etteantud suuremahulised kohustused, raskused ning ülekoormatus. Mitmel juhul võrreldi õpetajat kas raskeveohobuse või kaameliga, kes kogu maailma raskust (seljas) vedama peab.

Haldjast raskeveohobune. Õpetajalt oodatakse, et ta teeks mängleva kergusega ära kõik mida vähegi välja suudetakse mõelda ja kogu seda koormat stoilise rahuga edasi vedada.

Õpetaja on nagu kahe kүүruga kaamel, kelle seljale on kandmiseks asetatud kogu maailma raskus, aga kellel on alati kaasas omaenda värskendava vee varud.

Kontekstuaalsed metafoorid. Kontekstuaalsed metafoorid on eelkõige seotud õpetaja töökeskkonnaga. Neid metafoore leidis õpetajate vastustes kõige vähem (n=7, 2%). Põhiline fookus kontekstuaalsetes metafoorides oli töökeskkonnal ning kõige enam mainiti metafoori *orav rattas*. Seda maininud õpetajate metafoorides peegeldus õpetajate suur töökoormus ning kohustus mitme erineva valdkonnaga samaaegselt tegeleda. Õpetajad leidsid, et peavad alatasa kõikide probleemide kõrvalt ka endaga hakkama saama, kuid tihti pole see koormuse tõttu võimalik.

Orav rattas, sest tõesti ei ole koolis olevate sageli esinevate probleemide tõttu tunda end rahuliku ja puhanuna.

Hübriid. Hübriidi kategooriasse liigitus 89 metafoori (32%). Tegevõpetajate vastuseid analüüsisid selgus, et kõige rohkem leidus nende metafoorides pedagoogi ning enesekohase rolli elemente (ligikaudu 30%), kus ühelt poolt rõhutati õpilaste eest hoolitsemist ning nende toetamist (P), kuid samas oli metafoorides ka viiteid enesekohastele teguritele (EK). Enim, mida sellise kombinatsiooni juures välja toodi, oli *hunt kriimsilm* metafoor, kus rõhutati seda, kui mitut erinevat ametit õpetajatöö endas tegelikult peidab ning milline õpetaja oma isiksuselt olema peab.

Hunt kriimsilm, kellel on 9 ametit! Õpetaja, arst, politseinik, sotsiaaltöötaja, psühholoog, ema jne.

Superkangelane. Õpetaja peab iga olukorraga hakkama saama - olema lapse jaoks lisaks veel hea kuulaja, sõber, nõustaja, usaldusisik jne.

Veel leidus hübriidikategooria metafoorides viiteid didaktiku ja pedagoogi rolli elementidele, kus rõhutati erinevate õppemeetodite kasutamist, õpilase igakülgset juhendamist ja suunamist (D) ning samas olulisust jääda vanemlikult hoolitsevaks ja toetavaks (P).

Tuletorn - aitab maailmas teadmiste ja oskuste kättenäitamise ja õpetamise abil orienteeruda ja pakub tuge ka siis, kui on raske ja tormine aeg.

Tegevõpetajate vastustes esines ka juhtumeid, kus omavahel olid seotud enesekohase ning kontekstuaalse rolli elemendid. Nendes metafoorides olid viited õpetajate isiksusele (EK) ning sellele, kuidas õpetaja peab hakkama saama ning tegutsema vastavalt olukorrale või keskkonnale (K).

Õpetaja on nagu näitleja, kes annab 6-7 etendust päevast ning keda lava taga lavastaja kas kiidab, ei märka või piitsaga peksab. Õpetaja igapäevast elu ning tunde mõjutab väga koolijuht ning tema suhtumine oma töötajaisse.

Lisaks olid omavahel kombineeritud ka elemendid ainespetsialisti ja pedagoogi rollidest, kus oluliseks rõhuks olid ainealased teadmised ja oskused (AS), kuid samas vanemlik hoolitsemine ning õpilase toetamine ja kaitsmine (P).

Valgus tunneli lõpus. Põhjendus: õpetaja on teadmiste andja, samas aga kuulaja, nõuandja ja vahetevahel ka ema.

Tegevõpetajate vastustes esines ka metafoore, kus olid esindatud enam kui kahe rollikategooria tunnused. Siin olid tihemini kombineeritud ainespetsialisti, pedagoogi ja enesekohased rollid. Õpetajat kirjeldati kui teadmiste/tarkuse jagajat (AS), kes peab enda õpilaste eest hoolt kandma ja

neid ka kasvatama (P), kuid samas rõhutati ka õpetaja vajalikele omadustele (väsimatu, õppimisvõimeline, loominguline) (EK).

Teadmiste jagaja, ema-isa, politseinik, psühholoog, kultuuritöötaja, näitleja, kloun, ... ühes isikus.

Kokkuvõtvalt saab öelda, et ainespetsialisti rolli juures rõhutasid tegevõpetajad õpetajate vajalikke võimeid õppeainet oskuslikult edasi anda ning õpilastele vajalikke teadmisi ja oskusi jagada. Didaktiku rolli kirjeldavates metafoorides peegeldus õpetajate toetav ja suunav roll nii õppimisel kui ka õpikeskkonna loomisel. Pedagoogi rolli juures rõhutasid vastajad õpetajate olulist ülesannet laste arendamisel, kasvatamisel ning neile toeks olemisel. Mainiti ka, et õpetaja peab õpilasele olema eeskuju ning suhtuma õpilastesse võrdselt. Enesekohaste rollide metafoorides kirjeldasid vastajad õpetajate isiksust, milline õpetaja olema peaks ning millisena ennast nähakse. Selle kategooria metafooridest leidis ka kõige enam negatiivse tooniga metafoore. Kontekstuaalses rollikategoorias keskenduti õpetajate töökeskkonnale ning hübriidides leidsid juba eraldi rollikategooriates mainitud teemad.

3.2 Teise andmekogumise tulemused

Teises laines oli analüüsimiseks 164 metafoori. Tabelis 6 on toodud välja teise andmekogumise kategooriate jaotus. Järgnevalt esitatakse esimese laine saadud tulemused vastavalt kuuele kategooriale koos tekstinäidetega.

Tabel 6. Teise andmekogumise kategooriline jaotus

Rollikategooria	Metafooride arv	Metafooride protsent kogu valimist
Ainespetsialist	4	2%
Didaktika	15	10%
Pedagoog	35	21%
Enesekohane	42	26%
Kontekstuaalne	18	11%
Hübriid	49	30%

Ainespetsialisti metafoorid. Teise andmekogumise tulemusena analüüsiti kokku 164 metafoori ning ainespetsialisti metafoore leidis vaid neli (2%). Põhiliselt kirjeldati siin õpetajat kui teadmiste andjat ning õpetaja olevat selle kategooria järgi keegi, kellel on suur kogemustepagas ja tahtmine teistega seda jagada.

Internet. Õige märksõnaga saab kätte palju huvitavat infot.

Didaktiku metafoorid. Didaktiku metafoore leidis mõnevõrra rohkem kui ainespetsialisti omasid (n=15, 10%). On märgatav oluline sarnasus esimese andmekogumisega, kuna selles kategoorias keskenduti eelkõige õpilaste suunamisele ning juhtimisele, olles õpilasele teenäitajaks. Didaktiku metafooridest peegeldusid õpetajate juhiomadused ning oskus õpilasi õppimisprotsessis juhendada ning suunata. Enim kirjeldati õpetajat selles kategoorias kui *juhti või kompassi*, kes õpilased õigele teele juhendab.

Kompass, mis viib sind eluteele. Sina valid, kas juhiseid jälgida või mitte.

Õpetajat ei kirjeldatud mitte ainult kui juhti, kes õpilastele tee ette näitab, vaid tihti kirjeldati õpetajat kui kedagi, kes õpilasega koos ühte rada käib ning teda sellel teel suunab ja juhendab.

Õpetaja on nagu kaaslane, kes juhendab õpilast tema kooliteel ning annab aluse ka pikemas plaanis tema edasisele eluteele.

Pedagoogi metafoorid. Selle kategooria metafoore leidis tegevõpetajate vastustest 35 (21%). Esile kerkis sarnane tendents esimese andmekogumisega, kus metafoorides peegelduv põhirõhk oli õpilaste kasvatamisel ning nende eest hoolitsemisel. Pedagoogi rollikategooria metafooridest leidsid märksõnad nagu hoolitsemine, toetamine, abistamine ja kaitsmine. Vastajad tõid välja, et õpetaja ülesandeks on õpilasi toetada nende toimetuleku oskuste arendamisel, et neist kujuneksid täisväärtuslikud ühiskonnaliikmed. Samuti peegeldusid nendest metafooridest vanemlikud rollid ning soojuse ja turvatunde pakkumine õpilastele. Sarnaselt esimesele andmekogumisele, mainiti siin metafooridest enam *aednikku, päikest* või lapsevanemat.

Aednik - teeb kõik selleks, et tema "taimedest" ehk õpilastest sirguksid toimekad ja hakkajad inimesed.

Mitmel korral mainiti vastustes, et õpetaja peab lapsele olema kui teine lapsevanem, kes peab tihti erinevate kohustustega tegelema ja last igat moodi toetama, olles alati tema arengu jälgijaks ning toetajaks.

Ema. Kõigega pean tegelema, hakkama saama: lohutama, tõrelema, kasvatama, õpetama, tervislikku olukorda parandama, lahendusi leidma.

Oluline märksõna pedagoogi rollikategooria juures oli ka eeskujju, kus leiti, et õpetajad on lastele justkui iidolid, keda õpilased jälgivad. Vastustest peegeldus ka turvalisuse olulisus, kus rõhutati õpetajate olulist rolli laste turvatunde loomisel.

Turvapiire, pakub piiratud vabaduse näol turvalist omaalgatuslikku tegevust kontrollitud oludes.

Enesekohased metafoorid. Enesekohaseid metafoore esines vastuste hulgas 42 (26%) ning selles rollikategoorias peegeldusid õpetajate arusaamad sellest, millised on õpetajate isikuomadused ning tihti olid metafooridel negatiivne tundevarjund, viitamaks õpetajate suurele töökoormusele. Sarnaselt esimese andmekogumise tulemustega olid ka siin metafoorid väga eriilmelised ning esines väga mitmeid värvikaid metafoore. Metafoorid, mida vastuste seas rohkem esines, olid igiliikur ja käsn.

Igiliikur - ükskõik, mis juhtub, sina pead oma tööd ikka edasi tegema ja lapsi õpetama

Enesekohastes metafoorides väljendus tihti tendents seoses õpetajate mitmete kohustustega ning sellega, kui mitmekülgne üks õpetaja olema peab. Enesekohastes metafoorides peegeldusid iseloomujooned, mis õpetajal olema peaksid. Samuti peegeldus vastustest arusaam, et õpetaja on justkui imeinimene, kes peab kõigega hakkama saama, jäädes seejuures rõõmsaks ja inimlikuks.

Kummipart - õpetaja peab hakkama saama kõikide ülesannete, hoopide ja olukordadega, sealjuures kuju ja naeratust kaotamata.

Kartul. Kui ta prae kõrval on, ei pane tähelegi, kui pole, on kohe näha. (Mõte laenatud ühelt norrakalt).

Kontekstuaalsed metafoorid. Kontekstuaalsetes metafoorides (n=18, 11%) leidis mitmeid eriilmelisi metafoore, mis olid seotud keskkonna ning kõige muuga, mis õpetaja ümber on. Tendents võrreldes esimese andmekogumisega on erinev ning kontekstuaalse rollikategooria metafoore ilmnis teises andmekogumises tunduvalt rohkem. Samas olid pea kõik metafoorid eriilmelised ning korduvust oli vähe. Mitmed metafoorid peegeldasid seda, et õpetaja võimekus ja töökus sõltuvad paljuski tema keskkonnast ning kui stimuleeriv see keskkond on.

Taim, kui teda piisavalt ei toideta, ega tema eest ei hoolita, siis ta lihtsalt närbub.

Kuna fookus kontekstuaalsetes metafoorides oli õpetaja töökeskkonnal, siis kirjeldati mõnel korral õpetajat kui näitlejat, kes olenevalt päevast, teemast ja muudest teguritest klassi ees erinevaid rolle kandma peab.

Näitleja näitelaval, kes peab iga päev rõõmus mask näol vaatajate ette astuma ja andma tasemel etenduse. Tänu tuleb ka. Sageli on see lastelt väga siiras ja südamlik.

Hübriidi metafoorid. Hübriidi kategooria metafoore, nagu esimeses andmekogumises, leidus vastuste seast kõige rohkem (n=49, 30%). Selles kategoorias peegeldusid juba eelnevates rollikategooriates välja tulnud teemad. Nagu esimeses andmekogumiseski, peegeldusid mitmes metafooris pedagoogi ja enesekohase rollikategooria elemendid, kus ühelt poolt ilmsid õpetajate isikuomadused ning teatud iseloomujooned (EK), jäädes samal ajal õpilaste suhtes hoolivaks ning toetavaks (P). Levinuim metafoor, mida sel juhul kasutati oli *hunt kriimsilm*, mis oli levinud ka esimese andmekogumise vastajate seas.

Õpetaja on nagu hunt kriimsilm oma 7 ametiga. Alustades sellest, et õpilastele on vajalik edastada mingid teadmised, peab õpetaja olema ema, isa, koristaja, psühholoog, probleemide lahendaja, sõber, abistaja, suunaja jne.

Olulisel hulgal esines hübriidikategoorias elemente enesekohasestest ja kontekstuaalsetest metafooridest, kus kirjeldati millised peaksid olema õpetaja iseloomujooned või omadused (EK) ning samas peegeldusid nendest metafooridest ka töökeskkonnaga seotud aspektid (K).

Töomesilane. Ta alati pingutab ja püüab panustada maksimaalselt, aga kui midagi viltu hakkab vedama, siis võib ta väga kergesti hukkuda ja sellega kaasa tuua terve pesakonna hukkumise. Ehk õpetaja tegudest sõltub tihti ka terve kooli maine.

Lisaks leidus hübriidi seast ka pedagoogi ja didaktiku kombinatsioone, kus rõhutati hoolivust ja õpilase enesearengu toetamist (P) ning samas ka õpilasele teenäitamist ning õpiteel suunamist (D).

Küünla süütaja. Et õpilane näeks selle valgelt oma teeraja algust ja julgeks sellel rõõmsalt, julgelt, avatult ning uudishimulikult astuda.

Kokkuvõtvalt saab öelda, et didaktiku rollikategoorias rõhutati õpilaste suunamist ning toetamist, pedagoogi metafoorid keskendusid õpilase isiksuse arenemisele, nende igakülgele toetamisele ja kaitsmisele. Enesekohastes metafoorides peegeldusid õpetajate isikuomadused ning ka negatiivsed jooned, mis õpetaja tööga kaasnesid, kontekstuaalses metafooris leiti, et huvitavaks muutsid õpetajatöö just õpilased ning hübriidis kordusid juba eelpool mainitud

rollikategoriate teemad. Kuna vastajad olid esimeses ja teises andmekogumises erinevad, siis selleks, et vaadata, kas on toimunud muutus, võeti välja need, kes vastasid mõlemale andmekogumisele ning järgnevalt esitatakse saadud tulemused.

3.3 Esimese ja teise andmekogumise tulemuste võrdlus

Kolmanda uurimisküsimusega sooviti teada, kas ning milline muutus ilmnes esimese ja teise andmekogumise metafooride vahel. Lõplikusse valimisse kuulus 39 vastajat, kelle 23 (59%) vastust jäid oma sisu poolest samaks ehk nende rollikategoriad ei muutunud. Tabelis 7 on välja toodud esimese ja teise andmekogumise tulemuste võrdluste jaotus. Metafooride näidetel on esitatud metafoori järel tema rollikategooria ning andmekogumise kord (edaspidi AK).

Tabel 7. Esimese ja teise andmekogumise võrdeline jaotus.

Metafoori muutus pikiuuringus	Metafooride arv ja protsent
Metafoorid, milles ei ilmnenu muutust	23 (59%)
Metafoorile lisandus rollikategooria	4 (10%)
Metafooril kadus ära rollikategooria	4 (10%)
Metafoor muutus täielikult	8 (21%)

Mõnel vastajal olid nii ühes kui teises laines kasutatud lausa sisuliselt samu metafoore, näiteks

Kameeleon, sest peab pidevalt arvestama erinevate olukordadega ja vastavalt neile reageerima võimalikult hästi, huvitavalt, empaatiliselt jms (H, esimene AK).

Kameeleon, kes vastavalt olukorrale peab end muutma (H, teine AK).

Leidus 23 (59%) vastajat, kelle puhul võis muutuda metafoor, kuid rollikategooria jäi sisuliselt samaks. Leidus ka lausa selliseid tulemusi, kus tegevõpetajate vastustes peegeldusid nii esimeses kui teises andmekogumises hübriidi metafoorid, mille rollid jäid täpselt samaks. Näiteks esines seda, kus mõlema andmekogumise vastajate metafoorides peegeldusid just didaktiliste ja pedagoogiliste rollikategoriate elemendid. Kõige enam mainiti sellisel juhul õpetajat kui juhti, valguse näitajat ning vanemlikku toetajat.

Tuletorn - aitab maailmas teadmiste ja oskuste kättenäitamise ja õpetamise abil orienteeruda ja pakub tuge ka siis, kui on raske ja tormine aeg (H, esimene AK).

Teejuht, kes aitab noorel inimesel leida oma tee, hoiatades teda ohtude eest ja näidates teel, mida kõike maailm veel pakub (H, teine AK).

Metafoore analüüsid ning kõrvutades leidis ka selliseid tegevõpetajaid, kelle metafoorile lisandus mingi rollikategooria juba olemasolevale rollile ehk metafoor muutus ühest rollikategooriast hübriidiks (n=4, 10%).

Näitleja, kes kannab maske vastavalt vajadusele. Ikka selleks, et kõigile meeldida ja ise ellu jääda (EK, esimene AK).

Õpetaja on nagu ebamaine olend, kellelt eeldatakse üleloomulikke võimeid, nagu kõigiga korruga tegeleda, kõike märgata, kõigist hoolida, jne. Ja vastu ei taha ta midagi, kõike teeb missioonitundest (H, teine AK, lisandus juurde pedagoogi rollikategooria).

Metafoorides (n=4, 10%) ilmses ka teistpidi muutus: mitmel vastajal, kelle metafooril leidis esimeses andmekogumises hübriidi kategooria roll, kadus teises andmekogumises ära mingi rollikategooria. Näiteks kui tegevõpetaja esimese andmekogumise metafoorist peegeldus, et oluliseks peetakse õpilase toetamist, tema eest hoolitsemist ja kaitsmist (P), siis teisel korral ei peegeldunud metafoorist neid aspekte ning alles oli jäänud element enesekohasest rollist:

Õpetaja on nagu kombinatsioon tsirkusetolast, politseist ja emast (H, esimene AK)

Õpetaja on nagu käsna, mis imab endasse ja annab välja (EK, teine AK).

Vastuseid analüüsid leidis ka selliseid metafoore (n=8, 21%) mis muutusid oma sisu ja rollikategooriate poolest täielikult. Huvitav on see, kus tegevõpetaja metafoor on muutnud arusaama õpetajast kui ainespetsialistist ning tarkuse jagajast (AS) hoopis õpilaste suunajaks, kes toetab õpilasi nende eesmärgini jõudmisel (D).

Õunapuu. Mida tugevamad ja laiemad on juured (teadmised ja oskused), seda rohkem on õisi (õnnelikke õpilasi) (AS, esimene AK).

Haneparve juht. Teab, näeb eesmärki ja juhhib õpilase selle poole (D, teine AK).

Sarnane tulemus on ka veel mõnel, kus esimese andmekogumise metafoori järgi nähakse ennast pigem kui teadmiste jagajat ning kedagi, kelle on alati olemas kõik vastused (AS), kuid teises metafoorid peegelduvad hoopis teistsugused väärtused, nagu näiteks hoolivus, toetamine ja suunamine (P, D).

Õpetaja on nagu Google, kes kõike võiks teada või vähemalt teada, kust vastuseid leida (AS, esimene AK).

Õpetaja on nagu hunt kriimsilm oma 7 ametiga. Alustades sellest, et õpilastele on vajalik edastada mingid teadmised, peab õpetaja olema ema, isa, koristaja, psühholoog, probleemide lahendaja, sõber, abistaja, suunaja jne (H, teine AK).

Ühe tegevõpetaja kahe metafoori vahel toimus aga selline muutus, kus mõlema andmekogumise metafoorid jäid hübriidiks ning mõlemas oli olemas didaktiku rollikategooria, kuid teisel andmekogumisel asendus pedagoogiline rollikategooria kontekstuaalse kategooriaga. Ka selle õpetaja fookus oli muutunud, kuna esimene metafoor keskendus õpilastele, teine õpetajale.

Õpetaja on kohati nagu karjus lammastele, kes peab lambaid juhendama, õpetama olema iseseisvam ja eemal hoidma neid kurjast hundist (H, esimene AK).

Õpetaja on nagu orav ratta peal, kes peab olema kõige uuemaga kursis ja seda oskama ka kohe rakendada enda töös (H, teine AK).

Kokkuvõtvalt võib öelda, et suurem osa metafooridest jäid siiski oma olemuselt ja rollikategooriatelt samaks ning sisuline või rollikategooria muutus oli analüüse ning tervikut arvestades üsna väike.

4. Arutelu

Uurimistöö eesmärk oli välja selgitada tegevõpetajate uskumused oma rolli kohta ja võimalikud muutused nendes pikiuuringus. Esimese uurimisküsimusega sooviti teada saada, millised on tegevõpetajate uskumused oma rolli kohta. Tulemustes esinesid eriilmelised metafoorid, mille kaudu ilmestusid õpetajate uskumused oma rolli kohta. Järgnevalt arutletakse saadud tulemuste üle.

Tänapäeva õpetaja on mitmekülgne. Tulemustest selgus, et tegevõpetajate jaoks on õpetaja eelkõige keegi, kes on kompleksne ning kätkeb endas mitut erinevat rolli, kuna nii esimese kui teise andmekogumise tulemuste seast leidis eelkõige just hübriidikategooriasse kuuluvaid metafoore. Õpetajatööd nähti mitmest erinevast aspektist põimituna ning siin saab vaadata Poom-Valickis ja Löffströmi (2014) sarnaseid tulemusi, kus uuriti õpetajaks õppijaid ning nende arusaamade kujunemist õpingute ajal. Samuti saab võrdluseks tuua õpetajakoolituse üliõpilaste uskumuste uuringu, kus enim tekkis hoopis pedagoogi rollikategooriasse kuuluvaid metafoore (Hunt, 2014). Siinses töös olid tihti omavahel kombineeritud didaktiku ning pedagoogi rollid, ainespetsialisti ja pedagoogi rollid ning enesekohase ja pedagoogi rollid. Poom-Valickis ja Oder (2013) on leidnud, et aastatega on tegevõpetajate metafooride puhul toimunud oluline muutus, kuna kümme aastat tagasi pidasid tegevõpetajad kõige olulisemaks ainealaseid teadmisi, ainesisu ja teadmiste ülekannet, pannes esikohale ainespetsialisti metafoori, kuid aastaid hiljem on hoopis olulisemaks muutunud didaktilised ja pedagoogilised oskused ning väärtused. Nende töös olid veidi alla veerandi metafooridest just hübriidid. Sarnase tulemuseni on jõudnud ka

Beijaard jt (2000), kus tulemused kajastasid seda, et õpetaja identiteet koosnebki enamasti mitmetest kombineeritud rollidest. Põhiliselt olid omavahel kombineeritud didaktiku, pedagoogi ja ainespetsialisti rollid ning nende teadmiste valdkonnad. Nad lisasid ka, et tänapäevase arusaama järgi ongi õppimine palju keerulisem ning komplekssem ja õpetaja on selles protsessis pigem klassi suunaja ning juht, kui vaid pelgalt ainealaste teadmiste edastaja. Hübriidikategooria metafooridest selgus, et vastajate arusaam pedagoogi rollist on mitmekülgne ning kompleksne.

Tänapäeva õpetaja väärtustab pedagoogilist rolli. Käesoleva töö tulemustest selgus, et väga suur osa tegevõpetajatest peab oluliseks ka pedagoogilist rolli ehk emalikkust, hoolitsust, toetamist, suunamist ning väärtushinnangute kujundamist ja arendamist. Väga tihti kirjeldati vastustes õpetajat kui *teist ema, aednikku, psühholoogi* ning *päikest*. Võrreldes pedagoogi rollikategooria suurt tulemuste hulka ainespetsialisti väiksemahuliste tulemuste hulgaga, on arusaadav, et tänapäeva õpetaja ei pea kõige olulisemaks vaid ainealaste teadmiste edastamist ning ülekannet. Hunt (2014) on oma magistritöös jõudnud samale tulemusele, kus ta uuris õpetajakoolituse üliõpilaste uskumusi oma rolli kohta ning antud töös leidis ainespetsialisti metafoore vaid 25 ja oluliselt suurem rõhk oli pedagoogilistel rollidel koos juhendamise, toetamise ja väärtushinnangute kujutamisega. Saadud tulemused tõestavad, et tänapäeva õpetaja ei näe ennast kui vaid teadmiste jagajat ning infoallikat.

Pedagoogi rolli juures rõhutati üldinimlikele väärtustele, õpilaste eest hoolitsemisele ning nende igakülgsel toetamisele, usaldusele ja turvalisusele. Eesti elukestva õppe strateegias (2020) rõhutatakse, et tänapäevase kooli õppekavad peavad endas sisaldama „(...) õppijakesksust, võtmepädevuste olulisust, vajadust siduda õppeprotsessis uus teadmine olemasolevaga, lõimida see erinevate aine- ja eluvaldkondadega, õppida/õpetada mitte ainult faktiteadmisi, vaid õppida õppima ja probleeme lahendama ning teha seda meeskonnas” (Eesti elukestva..., 2020, lk 6). See läheb kokku saadud tulemustega, kuna väga paljude tegevõpetajate metafooridest peegeldusid sarnased väärtused ning tihti mainiti, et õpetaja peab õpilastele õpetama ka probleemilahendusoskust ning meeskonnatööd. Eesti elukestva õppe strateegia (2020) kohaselt ei ole tänapäeva õpetaja pelgalt infoallikas, vaid väärtushoiakute kujundaja, seoste looja ning tema ülesandeks on õpilases arendada ka loovat ja kriitilist mõtlemist. Käesoleva töö väga mitmetes pedagoogi rolli metafoorides peegeldusid sarnased väärtused, kus õpetajat kirjeldati kui väärtushinnangute kujundajat ning samuti räägiti õpetaja olulisest rollist õpilase toetamisel, et temast areneks ennastjuhtiv õppija, kes saab elus erinevate probleemidega iseseisvalt hakkama.

Tänapäeva õpetaja suunab oma õpilasi. Tulemustest selgus, et tänapäeva tegevõpetaja peab oluliseks õpilaste suunamist, juhtimist, õpikeskkonna loomist ning õpilaste motiveerimist. Sellised tulemused ilmnisid didaktiku rollikategooriast ning väga oluline rõhk didaktiku rolli juures on ennastjuhtival õpilasel, kes tegutseb vastavalt õpetaja juhendamisele ning suudab võtta vastutust. Ka Eesti elukestva õppe strateegias (2020) on välja toodud, et “Õpetaja roll on toetada õppija kujunemist ennastjuhtivaks õppijaks, kes tuleb iseseisvalt toime muudatustega keskkonnas ning võtab vastutuse oma arengu ja õpivalikute eest” (Eesti elukestva..., 2020, lk 7). Vastustest peegeldus tihti ka õpikeskkonna loomise olulisus, kus õpetajatel on tähtis roll olla õpilaste jaoks arendava ning toetava õpikeskkonna loomisel, et õpilasest kujuneks ennastjuhtiv õppija. Seda toetab ka Õpetaja kutsestandard (Kutsestandard. Õpetaja, tase 7), mis ütleb, et õpetaja ülesandeks on kavandada nii iseseisvalt kui ka koos teiste õpetajatega õppetegevust, õpetada ning kujundada õppija arengut toetav õpikeskkond, pidades siin silmas nii füüsilist kui ka vaimset õpikeskkonda. Just didaktiku rollikategooriasse kuuluvatest metafooridest peegeldus kõik see, mis on seotud õpikeskkonna ning õppija toetamise ning suunamisega.

Õpetaja rolli juures on olulisel kohal isikuomadused. Enesekohaste metafooride rollikategooriast selgusid õpetajate isikuomadused ning see, milline õpetaja inimesena on. Õpetaja kutsestandardis (Kutsestandard. Õpetaja, tase 7) on välja toodud õpetaja isikuomadused, mis on õpetajana töötades vajalikud. Mainitud isikuomaduste hulgast on välja toodud näiteks ennastjuhtivus, vastutustundlikkus, positiivsus, ausus ning empaatiavõime. Saadud tulemustes oli palju positiivseid hinnanguid enda rolli kohta, kuid samas ilmestasid seda rollikategooriat ka suuresti negatiivse tundevarjundiga metafoorid, vihjates õpetajate stressile ning erinevatele raskustele, mis õpetajatööga kaasas käivad. Tundevarjuneid selles töös eraldi suunana ei uuritud, kuid sellegipoolest on autorile nähtav, et mitme tegevõpetaja vastuse puhul oli tegemist väga negatiivsete metafooridega, mis näitab, et paljud õpetajad ei ole motiveeritud ning kohati tajutakse õpetaja töö suurt koormust. Sarnasele tulemusele jõudis ka enda töös Hunt (2014). Sellised tulemused suunavad edasi mõtlema täienduskoolituste vajadusele antud teemal. Eriline rõhk võiks siinjuures olla erinevatel raskustel ning pingetel, mis õpetajatööga kaasas käivad, et õpetajad oleksid tööle minnes teadlikud ning oskaksid ja ka suudaksid raskustega toime tulla. Üks sarnane programm, mis juba edukalt töötab, on kutseaasta programm, mille eesmärgiks on toetada algajat õpetajat kohanemisel haridusasutusega, arendada omandatud kutseoskusi ning pakkuda tuge probleemide lahendamisel, mis võivad tuleneda kogemuste puudumisest. Olemas

on tegevõpetajate mentorprogramm, mis toetab juba tegutsevaid õpetajaid ning nende juhendamiselaste oskuste arendamist (Kutseaasta ja mentorkoolitus, 2020). Lisaks on enesekohastes metafoorides tähtsal kohal õpetaja enesetäiendamine ning elukestev areng. See on olulise osana välja toodud ka kutsestandardis, kus mainitakse, et õpetaja professionaalseks enesearendamiseks on oluline eneserefleksioon, enesetäiustamine ning õppimise ja õpetamise uurimine (Kutsestandard. Õpetaja, tase 7). Ka TALIS 2018 (Taimalu *et al.*, 2019) tulemused näitasid, et õpetajate töörahulolu ja enesetõhusus on seotud tema professionaalse arengu ning professionaalset arengut toetavate tegevustega. Õpetajad, kes väitsid, et osalesid tegevustes, mis toetasid professionaalset arengut, olid oma tööga rohkem rahul ning tundsid kõrgemat enesetõhusust, võrreldes õpetajatega, kelle sõnul need tegevused õpetamispraktikat ei mõjutanud.

Tänapäeva õpetajal on tajutud suur töökoormus. Kontekstuaalses rollikategoorias oli keskmes õpetaja töökeskkond, mille alla kuulus nii füüsiline, sotsiaalne kui ka organisatsiooniline keskkond. Selles kategoorias kerkisid esile suuresti metafoorid, mis viitasid õpetajate suurele koormusele ning teiste poolt tulenevatele kõrgetele nõudmistele, pannes õpetaja olukorda, kus ta on nagu *orav rattas*. Selle tulemuseni on jõutud ka mitmetes varasemates uurimustes (nt Hunt, 2014; Uchida *et al.*, 2019). Hunt (2014) uuris enda magistritöös metafooride negatiivseid tundevarjundeid ning ka tema töö tulemustes oli kontekstuaalsete metafooride seas suur hulk negatiivse tundevarjundiga metafoore, kus vastajad tundsid suurt töökoormust ning vähest tunnustatust. OECD rahvusvahelise õpetamise ja õppimise uuringu TALIS 2018 (Taimalu, Uibu, Luik, Leijen, & Pedaste, 2020) tulemuste kohaselt on Eesti õpetaja jaoks üks stressiallikatest töökoormus, milles on eraldi välja toodud õpilaste tööde hindamise mahukus ning arvestatav ajakulu tundide planeerimisel. Ka Mõttus (2015) leidis oma magistritöös õpetaja tööga seonduvate motivatsioonitegurite hinnangute kohta, et õpetajad tajusid liigset töökoormust, tundideks ettevalmistusi tehti tööajaväliselt ning puhkuseks oli liiga vähe aega. Elukestva õppe strateegia (2020) kohaselt on võtmeisikuks siinkohal koolijuht, kuna tema saab kollektiivis tööaja- ja palgakorralduse reeglid läbi rääkida ning toetada õpetaja professionaalset ja ka isiksuslikku arengut. Välja on toodud ka, et üldtöötaja põhise lähenemise kaudu on võimalik õpetajate vahel tegelikku töökoormust võrdsustada.

Koolides leidub ainekeskseid õpetajaid. Osad tegevõpetajaid tõid välja metafoore, mille puhul nähti õpetajat puhtalt vaid enda eriala teadmiste ja oskuste edasikandjana. Seda tulemust saab vaadata kahelt poolt - ühelt küljelt saab hinnata aineõpetaja kompetentsi, kuna on arusaadav,

et õpetaja üheks põhiülesandeks on ainealaste teadmiste edasi andmine. Teisest küljest aga on see vastuolus tänapäeva hariduslike raamdokumentidega, mille sõnul ei ole 21. sajandi õpetaja enam vaid teadmiste kandja. Erinevate haridusdokumentide järgi peab õpetajatöös teadmiste edastamise kõrval olema järjest olulisem roll õppijakesksel lähenemisel, meeskonnatööl ning probleemide lahendamisel (Eesti elukestva..., 2020). Olgugi et selliseid uskumusi ilmnes käesolevas töös pigem vähem, näitab see siiski, et paljud õpetajad on veel üsna ainekesksed.

Tegevõpetajate uskumused on ajas pigem püsivad. Käesoleva töö teise uurimisküsimusega sooviti teada saada kas ning milline muutus on toimunud õpetajate metafoorides longituudselt. Selleks tekitati töösse kolmas valim ning uuriti esimese ja teise andmekogumise metafoore longituudselt ehk vaadeldi, kas õpetajate uskumustes läbi metafooride on toimunud muutus. Tulemustes selgus, et üle poolte tegevõpetajate metafooridest jäid sisuliselt samaks ning muutus uskumustes oli üsna väike. Tegevõpetajad olid teises andmekogumises toonud küll erisuguseid metafoore, kuid vaadates rollikategoriate analüüse, jäi mitmete metafooride sisu siiski samaks. Paralleeliks saab siin tuua töö, kus uuriti algkooli reaalainete 35 õpetaja uskumusi viie aasta jooksul ning tööst selgus üleüldine tendents, et õpetajate arusaamad jäid aastate jooksul üsna püsivaks. Samas toodi välja tõsiasi, et kuna uskumusi ei vaadatud individuaalselt, siis võisid need muutuda kas õpetajakeskseks või õpilasekeskseks (Wong & Luft, 2015). Käesolevas töös vaadati uskumusi aga individuaalselt ning vaadata sai, kuidas uskumuste sisu ajaga muutus. Ka on uuritud õpetajakoolituse õpilaste uskumusi pikiuuringuga mitme aasta jooksul ning tööst selgus, et õppeperioodi jooksul ei olnud toimunud olulist muutust potentsiaalsete õpetajate uskumustes (Vidovic & Domovic). Seega saab öelda, et tegevõpetajate uskumused oma rolli kohta on ajas pigem püsivad ning töökogemus neid olulisel määral ei muuda.

Samas ei saa väita, et kõikide vastanute metafoorid ning seega uskumused jäid samaks, kuna siiski leidis mitmeid, kelle tajutud uskumused olid aja jooksul muutunud. Osal vastajal muutus metafoor osaliselt, selles kas kadus ära või lisandus juurde mingi rollikategooria. Tihti lisandus näiteks olemasolevale kategooriale juurde pedagoogiline element, mõnel vastajal muutus metafoori rollikategooria täielikult, viidates sellele, et õpetaja on ajaga oma uskumust muutnud. Paralleeli saab tuua siin Keseniga (2013), kus juhtumianalüüsina paluti kahe aasta vältel ühel ja samal õpetajal iga kuu kirja panna metafoorid enda töö kohta („*Õpetaja on nagu..., sest...*“). Kokku tuli 17 erineva tähendusega metafoori, mis võis autorite sõnul viidata asjaolule,

et õpetaja uskumused ja arusaamad õpetamisest muutuvad olenevalt kontekstist ning hetkeseisust. Ka Rätsepa (2016) töös tajuti üliõpilaste arusaamade muutumist õpetaja rolli kohta õpinguaja jooksul. Tulemustest selgus, et tegevõpetajate uskumused olid üsna püsivad, kuid siiski esines erandeid, kelle puhul kas lisandus või kadus ära mõni rollikategooria. Siit saab teha järelduse, et osadel õpetajate metafoore ja seega ka uskumusi ajendasid ajas muutuma mingid faktorid, mis meile teada ei ole. Siit võiks tuua mõtte uurida edasi põhjuseid ja tagamaid, miks õpetajate metafoorid muutuvad ning mida selle infoiga teha saaks.

Töö piirangud ja praktiline väärtus.

Käesolevas töös leidub mõningaid piiranguid. Ühe piiranguna saab välja tuua selle, et kohati on uskumuste tõlgendamine keeruline, kuna vastajad võivad püüda ära arvata seda, mida uurijad nendelt ootavad ning sõnastada oma uskumused/metafoorid vastavalt eeldatavatele ootustele. Samasuguse piirangu on enda töös toonud ka Hunt (2014) ja Lepik jt (2013). Lisaks saab uurimuse kitsaskohana välja tuua pikiuuringu liialt väikese valimi. Kui nii esimeses kui teises valimis oli analüüsimiseks üsna suur arv metafoore, siis paraku ei tekkinud kolmandasse valimisse olulist hulka vastajaid ning analüüsimiseks jäi üsna väike osa. Põhjuseid, miks kolmas valim liialt väike jäi, on mitmeid. Esiteks saab välja tuua selle, et vastajad pidid küsimustikku täites endale välja mõtlema koodi ning see pidi olema täpsete parameetrite alusel. Kood moodustati järgnevalt: ema neiupõlvenime kaks esimest tähte (nt Naat: na), enda sünnipäev (nt 8.05.1979: 08 või 13.06.1980: 13), enda eesnime kaks viimast tähte (nt Maarja: ja), vendade arv (ei ole vendi: 00, 1 vend: 01). Andmeid analüüsid tekitasid osad koodid aga küsitavusi, mistõttu pidid mitmed metafoorid tööst seetõttu välja jääma. Samuti on võimalus, et SPSS programm ei tundnud koodi ära ning ei saanud seega osasid metafoore omavahel kokku viia. Lisaks saab töö piiranguna välja tuua ka pikiuuringu liialt väikese ajavahe. Esimese ja teise laine vastamise vahele ei jäänud kuigi pikk aeg ning pikema aja jätmisel võinuks tulemused hoopis teistsugused olla.

Töö väärtus seisneb eelkõige tegevõpetajate õpetaja rolliga seonduvate uskumuste kirjeldamises ning esiletoomises. Saades aru, kuidas tegevõpetajad oma töös õpetaja rolli tajuvad, saavad näiteks kooli juhtkonnad oma õpetajaid nende professionaalses arengus toetada. Samuti saab töö tulemusi kõrvutada erinevate hariduslike raamdokumentidega ning näha, kas ja kuidas need õpetajate uskumustega seotud on ning leides kitsaskohti, saab mõelda ka sellele, kuidas neid lahendada. Näiteks, nagu eelnevalt mainitud, siis enesekohastes metafoorides leidis mitmeid

negatiivseid uskumusi, millega peab tegelema, et tõsta ning säilitada õpetajate motivatsiooni.

Edasiseks uurimissuunaks võiks olla idee analüüsida pikiuuringus õpetajakoolituse üliõpilaste metafooride muutumist õpetajatööle asudes ja hiljem õpetajana pikemaajaliselt töötades. See annaks olulist infot selle kohta, kas ja kuidas tööpraktika õpetajate uskumusi muudab ning mida need uskumused meile öelda võiksid. Samuti võib sealt veel edasi minna ning uurida, mis puhul metafoorid muutusid, mis nende ajendiks olid ning aru saada muutumise üldistest ilmingutest.

Tänuõnad

Soovin tänada enda suurepärast juhendajat Pihel Hunti, kes alati minusse uskus, motivatsiooni süstis ning väga suureks abiks oli. Suur aitäh ka minu kursusekaaslastele, kes olid alati nõu ja toega valmis aitama. Aitäh Madisele, kes mulle algusest lõpuni kaasa on elanud.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Carina Peet

/allkirjastatud digitaalselt/

26.05.2020

Kasutatud kirjandus

- Beauchamp, C., & Thomas, L. (2009). Understanding teacher identity: an overview of issues in the literature and implications for teacher education. *Cambridge Journal of Education*, 39(2), 175-189.
- Beijaard, D., & Meijer, P. C. (2017). Developing the personal and professional in making a teacher identity. *The SAGE handbook of research on teacher education*, 2, 177-192.
- Beijaard, D., Meijer, P. C., & Verloop, N. (2004). Reconsidering research on teachers' professional identity. *Teaching and Teacher Education*, 20(2), 107-128.
- Beijaard, D., Verloop, N., & Vermunt, J.D. (2000). Teachers' perceptions of professional identity: an exploratory study from a personal knowledge perspective. *Teaching and Teacher Education* 16, 749-764.
- Bessette, H. J., & Paris, N. A. (2020). Using visual and textual metaphors to explore teachers' professional roles and identities. *International Journal of Research & Method in Education*, 43(2), 173-188.
- Eesti elukestva õppe strateegia*. (2020). Haridus- ja teadusministeerium. Külastatud aadressil <https://www.hm.ee/sites/default/files/strateegia2020.pdf>
- Eesti keele käsiraamat*. (2007). Külastatud aadressil https://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?link=L_45
- Ezzy, D. (2002). *Qualitative Analysis: Practice and innovation*. Australia: Allen & Unwin
- Holaday, M., Smith, D. A., & Sherry, A. (2000). Sentence Completion Tests: A Review of the Literature and Results of a Survey of Members of the Society for Personality Assessment. *Journal of Personality Assessment*, 74(3), 371-383.
- Hunt, P. (2014). *Õpetajakoolituse õliõpilaste uskumused õpetaja rolli kohta*. Publitseerimata magistritöö. Tartu Ülikool.
- Ivanova, I., & Skara-Mincāne, R. (2016). Development of professional identity during teacher's practice. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 232(3), 529-536.
- Kagan, D. M. (1992). Implications of research on teacher belief. *Educational Psychologist*, 27(1), 65-90.
- Kesen, A. (2013). What lies beneath teacher beliefs? A study on metaphoric perceptions. *International Journal of Human Sciences*, 10(1), 1491-1502.
- Kutseaasta ja mentorkoolitus. (2020). Külastatud aadressil <https://www.ht.ut.ee/et/kutseaasta>

- Kutsekoda (2018). Kutsestandard. Õpetaja, tase 7. Külastatud aadressil
<https://www.kutseregister.ee/ctrl/et/Standardid/vaata/10719336>
- Lakoff, G., & Johnson, M. (2011). *Metafoorid, mille järgi me elame*. Tallinn: TLÜ Kirjastus
- Leijen, Ä. & Kullasepp, K. (2013). Õpetaja professionaalse identiteedi kujunemine õpetajakoolituse esmaõppes. E. Krull, Ä. Leijen, M. Lepik, J. Mikk, L. Talts, & T. Õun (Toim), *Õpetajate professionaalne areng ja selle toetamine* (lk 274–304). Eesti Ülikoolide Kirjastus.
- Leijen, Ä., Kullasepp, K., & Ots, A. (2013). Õpetaja professionaalse rolli internaliseerimise hindamine õpetajakoolituse esmaõppe üliõpilaste hulgas. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 1, 72-96.
- Lepik, M., Elvisto, T., Oder, T., & Talts, L. (2013). Õpetajate üldpedagoogiliste uskumuste struktuur ja tüüpofiilid. E. Krull, Ä. Leijen, M. Lepik, J. Mikk, L. Talts, & T. Õun (Toim), *Õpetajate professionaalne areng ja selle toetamine* (lk 274–304). Eesti Ülikoolide Kirjastus.
- Lin, W., Shein, P., & Yang, S. (2012). Exploring personal EFL teaching metaphors in pre-service teacher education. *English Teaching: Practice and Critique*, 11(1), 183-199.
- Löfström, E., Poom-Valickis, K., & Hannula, M. S. (2011). Categorisation of teacher metaphors—Manual for Implementing the Beijaard, Verloop & Vermunt Teacher Knowledge Base Model. *Manual for NorBa project*.
- Martinez, M., Sauleda, N., & Huber, G. (2001). Metaphors as blueprints of thinking about teaching and education. *Teaching and Teacher Education*, 17(8), 976-977.
- Mõttus, K. (2015). *Õpetajate hinnangud nende tööga seotud motivatsiooniteguritele*. Publitseerimata magistritöö. Tartu Ülikool.
- Pillen, M. T., Den Brok, P. J., & Beijaard, D. (2013). Tensions in beginning teachers' professional identity development, accompanying feelings and coping strategies. *European Journal of Teacher Education*, 36(3), 240–260.
- Pinnegar, S., Mangelson, J., Reed, M., & Groves, S. (2011). Exploring preservice teachers' metaphor plotlines. *Teaching and Teacher Education*, 27(3), 639–647.
- Poom-Valickis, K. (2003). Õpetajate professionaalse arengu uurimine: kuidas muuta eelarvamuslikud tõekspidamised arengupotentsiaaliks. E. Krull & K. Oras (Toim),

Õpetajate professionaalne areng ja õppepraktika. Õpetajakoolitus IV (lk 95–109). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

- Poom-Valickis, K. (2007). *Algajate õpetajate professionaalne areng kutseaastal*. Analüütiline ülevaade.
- Poom-Valickis, K. (2009). Kas õpetaja on aednik, kompass või entsüklopeedia? *Haridus*, 22-24.
- Poom-Valickis, K., & Löfström, E. (2014). Pikiuuring õpetajaks õppijate professionaalse identiteedi kujunemisest. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 2(1), 241–271.
- Poom-Valickis, K., & Oder, T. (2013). Õpetajate metafoorides peegelduv arusaam oma rollist. E. Krull, Ä. Leijen, M. Lepik, J. Mikk, L. Talts, & T. Õun (Toim), *Õpetajate professionaalne areng ja selle toetamine* (lk 274–304). Eesti Ülikoolide Kirjastus
- Rätsep, K. (2016). *Õpetajakoolituse üliõpilaste arusaamad õpetamisest ja iseendast kui õpetajast*. Publitseerimata magistritöö.
- Taimalu, M., Uibu, K., Luik, P., & Leijen, Ä. (2019). *Õpetajad ja koolijuhid elukestvate õppijatena*. OECD rahvusvaheline õpetamise ja õppimise uuringu TALIS 2018 tulemused 1. osa.
- Taimalu, M., Uibu, K., Luik, P., Leijen, Ä., & Pedaste, M. (2020). *Õpetajad ja koolijuhid väärtustatud professionaalidena*. OECD rahvusvaheline õpetamise ja õppimise uuringu TALIS 2018 tulemused 2. osa.
- Uchida, M., Cavanagh, M., & Moloney, R. (2019). “A casual teacher is a gardener”: Metaphors and identities of casual relief teachers in the Australian primary school context. *Educational Review*, 1–15.
- Valk, A. (2003). Identiteet. J. Allik, A. Realo, & K. Konstabel (Toim), *Isiksusepsühholoogia*, 225 – 250. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.
- Wong, S., & Luft, J. (2015). Secondary Science Teachers' Beliefs and Persistence: A Longitudinal Mixed-Methods Study. *Journal of Science Teacher Education*, 26(7), 619-645.
- Õpetaja emotsionaalne tervis ja sellega seotud tegurid. Külastatud aadressil https://sisu.ut.ee/opetaja_emotsionaalnetervis.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Carina Peet,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Tegevõpetajate metafoorid oma rolli kohta ning muutus nende pikiuuringus“, mille juhendaja on Pihel Hunt, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Carina Peet

26.05.2020